

BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE EN ARBEIDS- PRODUCTIVITEIT IN LIMBURG

Kwantitatieve analyse

Colofon

Analyse door POM Limburg

Augustus 2023

Provinciale Ontwikkelingsmaatschappij Limburg

Tel: +32 (0)11 300 100

Corda Campus, gebouw 6B Kempische steenwege 303/bus 101

3500 Hasselt

info@pomlimburg.be – www.pomlimburg.be

Voorwoord

In de aanloop naar het Limburgse economisch actieplan SALKturbo maakten POM Limburg, UHasselt en VDAB Limburg enkele jaren geleden een analyse van de Limburgse economie. Eén van de meest opvallende vaststellingen was de grote achterstand van Limburg op Vlaanderen inzake arbeidsproductiviteit, berekend als de bruto toegevoegde waarde per werknemer. Bovendien bleek die achterstand al jarenlang nagenoeg even groot. En dat is zorgwekkend voor de concurrentiekracht, economische groei en welvaart in de provincie.

Hoog tijd dus om het tij te keren en daarom plaatste POM Limburg de productiviteit en competitiviteit van de Limburgse bedrijven hoog op de agenda. Inmiddels leest u de derde editie van deze 'Kwantitatieve analyse van de bruto toegevoegde waarde en arbeidsproductiviteit in Limburg', met de laatste cijfers, evoluties en sectorale verschillen.

Daarnaast gingen we verder op zoek naar de belangrijkste redenen van de Limburgse achterstand. Al snel kwamen we uit bij de specifieke sectorstructuur, het bedrijfseconomisch weefsel en de minder gunstige omgevingsfactoren.

Om de Limburgse bedrijven te ondersteunen in hun verdere groei, werden samen met het Limburgse bedrijfsleven 28 zogenaamde 'groeihelmbomen' naar voren geschoven. Dat zijn telkens concrete handvaten waarmee bedrijven vrijwel onmiddellijk aan de slag kunnen. Niet noodzakelijk met alle 28 tegelijkertijd, maar stap voor stap en iedere onderneming op haar eigen tempo. Bovendien blijven we de hefbomen permanent evalueren en sturen we bij indien nodig.

Ook de komende jaren gaan we verder op de ingeslagen weg en is het verhogen van de toegevoegde waarde één van de focuslijnen binnen het POM-werkprogramma. Want economische groei is absoluut noodzakelijk om onze concurrentiekracht te versterken, om onze zorg betaalbaar te houden, om de overheidschulden te beperken, om ons sociaal beleid te handhaven, om de armoede te bestrijden, om de klimaatdoelstellingen te realiseren... Kortom om onze welvaart op een duurzame manier te waarborgen.

Het is alvast hoopgevend om in deze analyse te lezen dat na corona de economische groei stevig wordt hernomen. In Limburg zelfs nog iets sterker dan in Vlaanderen, waardoor voor het eerst sinds lang de Limburgse achterstand inzake productiviteit kleiner werd. Benieuwd naar meer? Lees dan zeker verder.

We zijn er alvast van overtuigd dat we met gebundelde Limburgse krachten die positieve trend kunnen aanhouden en de kloof stilaan zullen dichtfietsen.

Tom Vandeput

Voorzitter POM Limburg

Noël Slangen

Algemeen Directeur POM Limburg

Inhoud

1. Wat is bruto toegevoegde waarde?	8
2. Evolutie bruto toegevoegde waarde 2016-2021	9
2.1. Limburg goed voor bijna 11% van de Vlaamse toegevoegde waarde.....	11
2.2. Arrondissement Maaseik realiseerde sterkste groei in Limburg.....	13
3. Verdeling van de bruto toegevoegde waarde naar sector.....	14
3.1. Commerciële diensten goed voor bijna de helft van Limburgse toegevoegde waarde	14
3.2. Openbare sector prominenter aanwezig in Limburg dan in andere provincies	17
3.3. De handel is het grootst, de IT groeit het snelst.....	19
3.4. Limburg erg belangrijk voor Vlaamse productie van informatica en elektronica .	24
3.5. Vastgoedsector en dienstverlenende bedrijven dragen meest bij aan Limburgse groei.....	26
4. Arbeidsproductiviteit	27
4.1 Arbeidsproductiviteit per werknemer.....	27
4.1.1 Achterstand op Vlaanderen verkleint.....	27
4.1.2 Limburg realiseert tijdens de pandemie op één na sterkste groei.....	28
4.1.3 Sterke verschillen in arbeidsproductiviteit naar sector	30
4.2 Arbeidsproductiviteit per gewerkt uur: een iets genuanceerder beeld.....	37
5 BBP per inwoner: achterstand wordt kleiner	42
6 Besluit: nieuw record verkleint achterstand, maar kloof blijft groot	45
Bijlage 1: Indeling van de hoofdsectoren.....	46
Bijlage 2: Arbeidsproductiviteit per sector in de Vlaamse provincies in 2021...	47

Bruto toegevoegde waarde in Limburg

28,3 miljard euro in 2021

18,3% groei t.o.v. 2016

10,7% van de Vlaamse btw

Sectoren met hoogste toegevoegde waarde in Limburg

- Groot- en detailhandel
- Exploitatie van en handel in onroerend goed
- Adviesbureaus, architecten en ingenieurs

Sectoren met sterkst stijgende toegevoegde waarde (2016-2021)¹

- Informatica- en informatiediensten
- Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht
- Vervoer en opslag

Sectoren met laagste toegevoegde waarde in Limburg

- Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied
- Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten
- Winning van delfstoffen

Sectoren met hoogste Limburgse aandeel in Vlaamse toegevoegde waarde¹

- Vervaardiging van informatica-, elektronische en optische producten
- Vervaardiging van producten van rubber, kunststof en niet-metaalhoudende mineralen
- Metaalnijverheid

¹ Sectoren die minstens 1% bijdragen aan de totale bruto toegevoegde waarde in Limburg

Arbeidsproductiviteit in Limburg

(Bruto toegevoegde waarde per werknemer)

Gemiddeld 93.989 euro in 2021

11,4% groei t.o.v. 2016

Kloof met Vlaanderen neemt af: van
-15,2% in 2016 naar -14,1% in 2021

Sectoren met hoogste arbeidsproductiviteit in Limburg

- Exploitatie van en handel in onroerend goed
- Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht
- Vervaardiging van informatica-producten en van elektronische en optische producten

Sectoren met sterkst stijgende arbeidsproductiviteit (2016-2021)

- Telecommunicatie
- Reclamewezen en marktonderzoek
- Metaalnijverheid

Sectoren met laagste arbeidsproductiviteit in Limburg

- Huishoudens als werkgever of producent voor eigen gebruik
- Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied
- Maatschappelijke dienstverlening

Limburgse sectoren met hoogste arbeidsproductiviteit t.o.v. Vlaanderen (%)

- Vervaardiging van informatica-producten en van elektronische en optische producten
- Reclamewezen en marktonderzoek
- Vervaardiging van elektrische apparatuur

1. Wat is bruto toegevoegde waarde?

Ondernemingen produceren en/of verkopen goederen en diensten. Hiervoor gebruikt de onderneming de productiefactoren grondstoffen, arbeid en kapitaal. De toegevoegde waarde is het verschil tussen de waarde van de geproduceerde goederen en diensten enerzijds en die van de aangekochte goederen en diensten anderzijds. Het is m.a.w. het bedrag dat de productiefactoren toevoegen aan de waarde van de verbruikte goederen en diensten. De toegevoegde waarde drukt de essentie van ondernemen uit, namelijk het toevoegen van waarde aan een goed of dienst.

Onder de productiefactor kapitaal behoren o.a. machines en gebouwen. Deze moeten na verloop van tijd vervangen worden. Bedrijven leggen een deel van de toegevoegde waarde opzij om op termijn kapitaalgoederen te kunnen vervangen. Het vervangen van kapitaalgoederen noemt men vervangingsinvesteringen (of 'afschrijvingen'). De *bruto* toegevoegde waarde is de toegevoegde waarde inclusief de bedragen die opzij worden gezet voor vervangingsinvesteringen. De *netto* toegevoegde waarde is de toegevoegde waarde exclusief de bedragen die opzij worden gezet voor vervangingsinvesteringen.

De berekening van de bruto toegevoegde waarde die in deze analyse gehanteerd wordt, gebeurt *tegen basisprijzen*. Dat wil zeggen dat

productgebonden belastingen, zoals de belasting over de toegevoegde waarde en accijnzen, niet mee worden berekend. In de volgende hoofdstukken (2 en 3) gaan we in op de recente evolutie en de sectorale verschillen in bruto toegevoegde waarde in Limburg versus de rest van Vlaanderen.

Wanneer men de gecreëerde bruto toegevoegde waarde wil vergelijken tussen regio's of sectoren, kan men gebruik maken van de arbeidsproductiviteit. De arbeidsproductiviteit, als een relatieve maatstaf, berekenen we in deze analyse als de bruto toegevoegde waarde

tegen basisprijzen die per werknemer of per gewerkt uur wordt gecreëerd. In hoofdstukken 4 en 5 staat de arbeidsproductiviteit centraal.

Door bij de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen de productgebonden belastingen

op productie en invoer op te tellen en de productgebonden subsidies op productie en invoer af te trekken, bekomt men het *bruto binnenlands product* (bbp). Dit is immers de marktwaarde van alle goederen en diensten die in een land of regio gedurende een bepaalde periode worden geproduceerd. Het bbp is een veel gebruikte maatstaf voor de economische situering van een regio. Het bbp per inwoner is een belangrijke indicator voor het meten van de geproduceerde welvaart. In hoofdstuk 6 komen we hier kort op terug.

“De toegevoegde waarde drukt de essentie van ondernemen uit, namelijk het toevoegen van waarde aan een goed of dienst.”

2. Evolutie bruto toegevoegde waarde 2016-2021

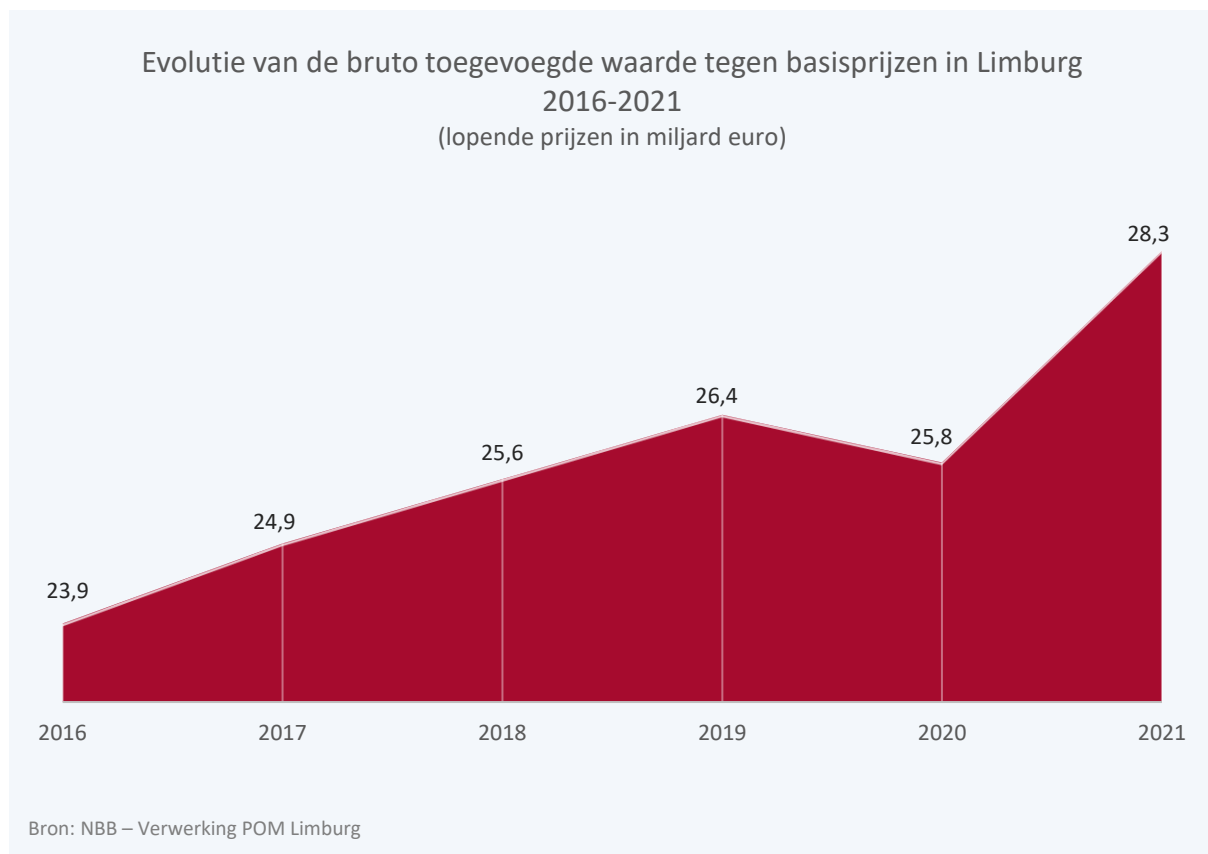
Deze analyse bekijkt de evolutie van de Limburgse bruto toegevoegde waarde in de laatste vijf jaren waarvan de officiële cijfers gekend zijn. Hiervoor maken we gebruik van data uit de regionale rekeningen van de Nationale Bank van België (NBB). Deze worden opgemaakt volgens de methodologie van het ESR 2010, de standaard van het Europees systeem van nationale en regionale rekeningen. Belangrijke kanttekening is dat de over het algemeen constante stijging van aan- en verkoopprijzen van goederen, de inflatie, ook haar effect heeft op het bedrag aan bruto toegevoegde waarde dat gecreëerd wordt. Dat effect manifesteert zich vooral in 2022 omdat de inflatie toen ongekend hoog was. Op het moment van deze publicatie zijn de cijfers voor 2022 echter nog niet gekend.

Nieuw record

In 2021 steeg het algemene prijspeil in België gemiddeld met 2,44%, wat ook al beduidend

“De bruto toegevoegde waarde steeg de afgelopen vijf jaren sterker in Limburg dan gemiddeld in Vlaanderen.”

meer was dan in de jaren daarvoor. Mede hierdoor, maar ook door een toegenomen economische activiteit, steeg de bruto toegevoegde waarde in 2021 naar een voorlopig hoogtepunt. In 2021 realiseerde de Limburgse economie 28,3 miljard euro bruto toegevoegde waarde, bijna 2 miljard euro meer dan het vorige record uit 2019. In vergelijking met vijf jaar eerder lag het bedrag bijna 4,4 miljard euro hoger, ofwel een toename met 18,3% ten opzichte van 2016. Deze groei is iets sterker dan gemiddeld in Vlaanderen (+17,5%).

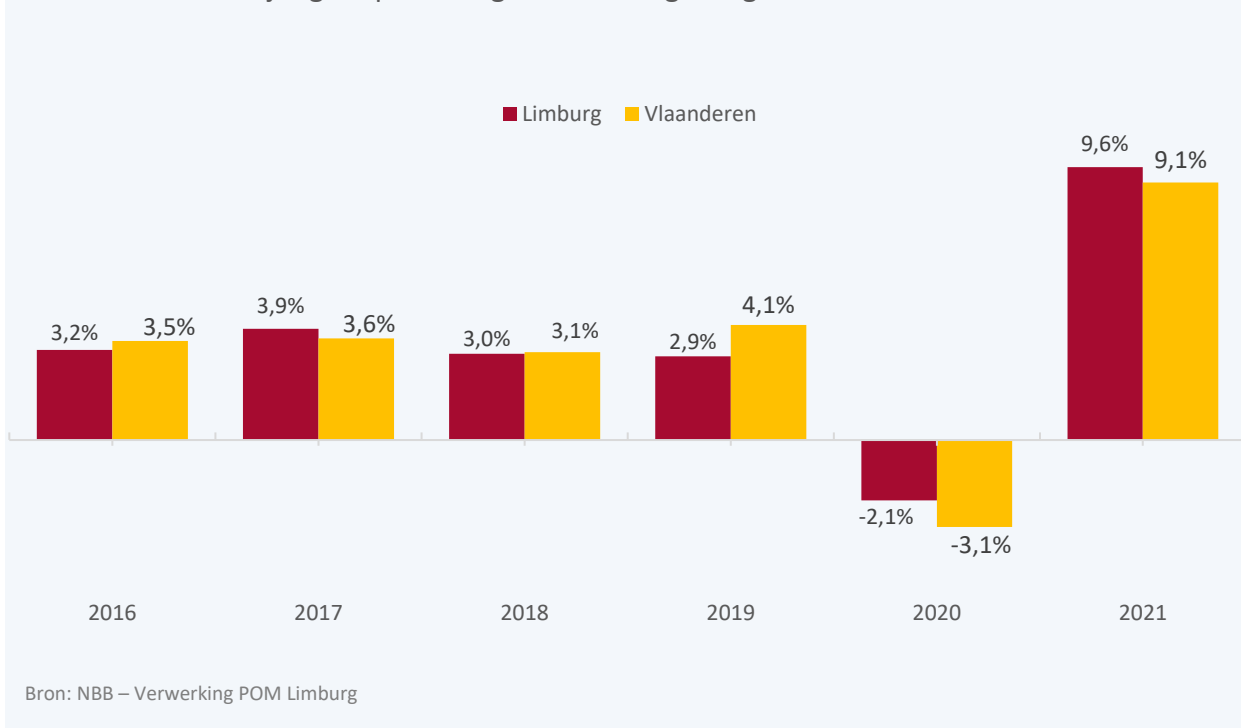

Limburgse veerkracht

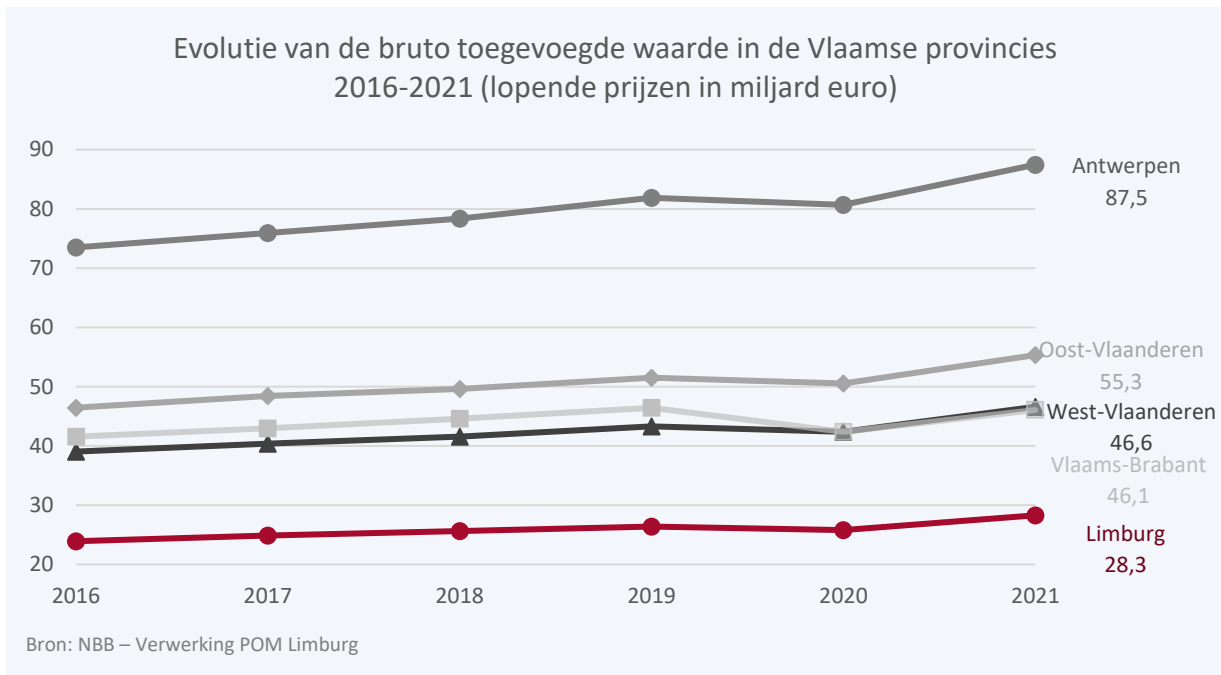
Vooraf tijdens het coronajaar 2020 hield de toegevoegde waarde in Limburg beter stand dan gemiddeld in Vlaanderen. Voor het eerst sinds lang verloren zowel de Limburgse als de Vlaamse economie in 2020 aan toegevoegde waarde, maar dat verlies was in Limburg verhoudingsgewijs minder groot (-2,1% vs. -3,1%). In 2021 leefde de economie in Limburg en Vlaanderen opnieuw op, met een sterkere groei van de toegevoegde waarde in Limburg dan in Vlaanderen (+9,6% vs. +9,1%).

In het verleden was de Limburgse economie vaak gevoeliger voor conjuncturele schommelingen, maar daar was tijdens de coronapandemie niets meer van te merken. Over de hele periode beschouwd (2019-2021) steeg de toegevoegde waarde in Limburg met 7,3%. Gemiddeld in Vlaanderen was die stijging kleiner (+5,7%). Inzake de creatie van toegevoegde waarde heeft de Limburgse economie dus duidelijk beter standgehouden tijdens de coronapandemie dan gemiddeld in Vlaanderen.

Jaarlijks groeipercentage van de toegevoegde waarde tussen 2016 en 2021

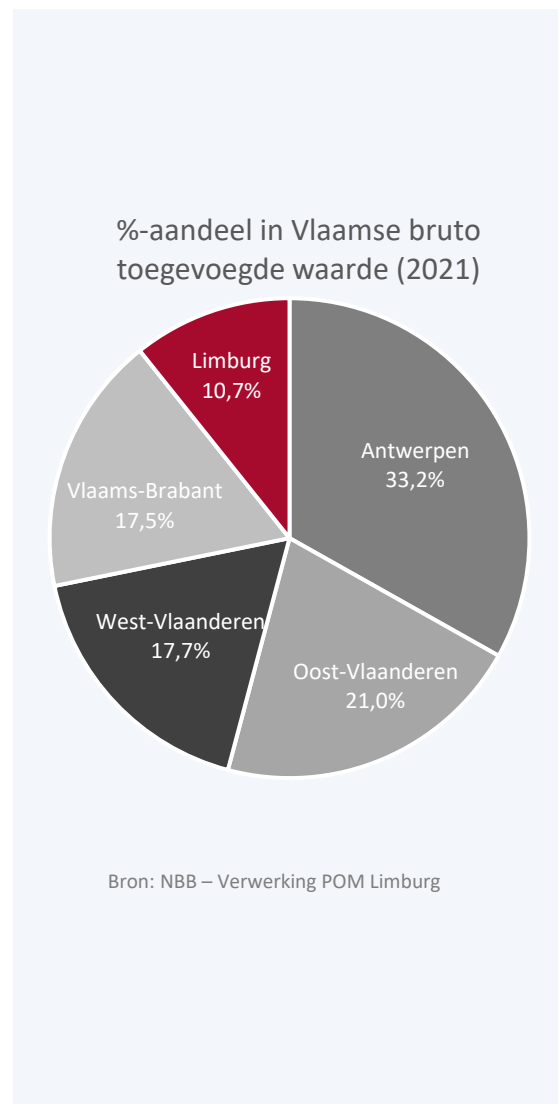

2.1. Limburg goed voor bijna 11% van de Vlaamse toegevoegde waarde

Limburg beschikt van alle Vlaamse provincies over het laagste aantal bedrijven, loontrekkende jobs en inwoners. Het is bijgevolg logisch dat de provincie ook de laagste bruto toegevoegde waarde realiseert van alle Vlaamse provincies. Het verschil met de voorlaatste, Vlaams-Brabant, bedroeg in 2021 bijna 18 miljard euro. Koploper Antwerpen liet een toegevoegde waarde optekenen van ruim 87 miljard euro, ofwel meer dan het driedubbele van Limburg. In Wallonië scoren ook de provincies Henegouwen en Luik een hogere toegevoegde waarde dan Limburg, al is het verschil daar beperkter.

Met haar ruim 28 miljard euro was Limburg goed voor 10,7% van de totale bruto toegevoegde waarde in Vlaanderen in 2021. Dit aandeel bleef de afgelopen jaren vrij stabiel. Antwerpen nam 1/3 van de Vlaamse toegevoegde waarde voor haar rekening, Oost-Vlaanderen ruim 1/5. Vlaams-Brabant en West-Vlaanderen komen aan iets meer dan 17%. In vergelijking met de provinciale verdeling van het aantal jobs in loondienst, scoort het Limburgs aandeel in de toegevoegde waarde ondermaats (10,7% vs. 12,4%). Antwerpen en Vlaams-Brabant scoren in de Vlaamse bruto toegevoegde waarde een hoger aandeel dan hun aandeel in de jobs.

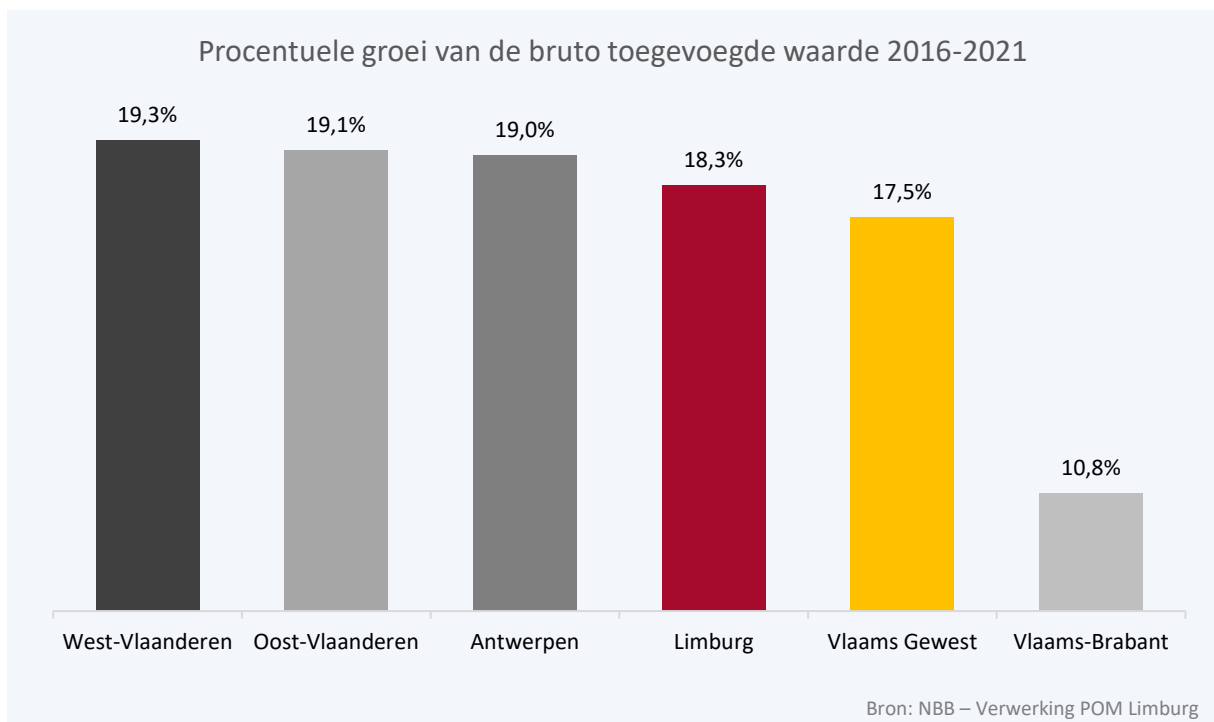

Limburg op plaats vier inzake groei

Met een groeipercentage dat hoger ligt dan het Vlaamse gemiddelde doet Limburg het op het eerst zicht goed voor wat betreft de evolutie van de bruto toegevoegde waarde tussen 2016-2021. Dat beeld wordt echter wat genuanceerder wanneer de afzonderlijke provinciale scores met elkaar worden vergeleken. In drie Vlaamse provincies groeide de toegevoegde waarde in die periode immers sterker dan in Limburg. De sterkste groei werd genoteerd in West-Vlaanderen.

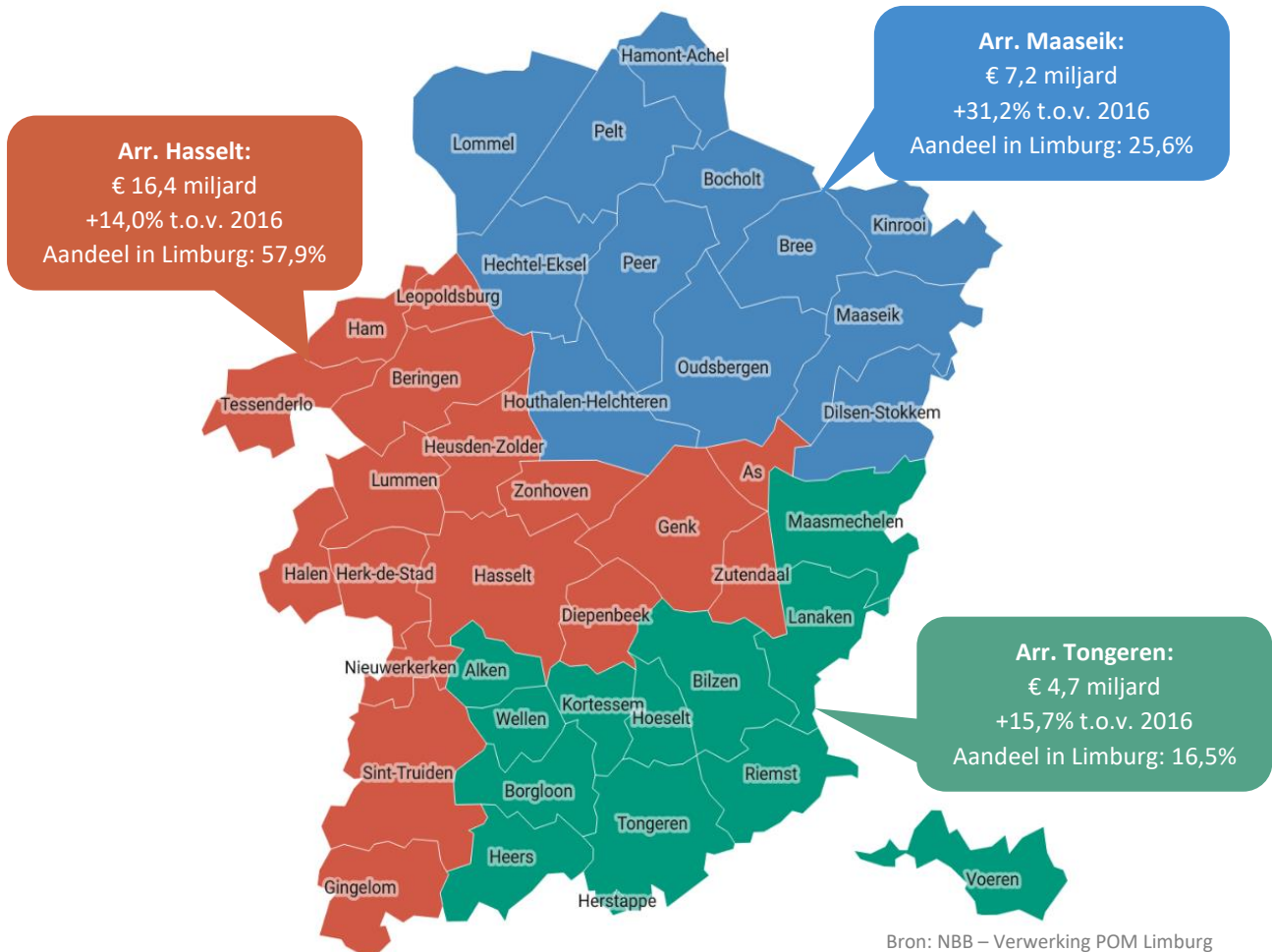
“De Limburgse economie heeft duidelijk beter standgehouden tijdens de coronapandemie dan gemiddeld in Vlaanderen.”

Dat Limburg toch nog boven de Vlaamse gemiddelde groei zit, is enkel te wijten aan de zwakke groei van de toegevoegde waarde in Vlaams-Brabant die daarvoor het Vlaamse gemiddelde sterk naar beneden trok. Vooral corona bleek voor Vlaams-Brabant een behoorlijke rem op haar economische groei. Het is in 2021 nog de enige Vlaamse provincie waar de toegevoegde waarde nog steeds onder het niveau zit van voor corona (-0,8% in vergelijking met 2019). West-Vlaanderen doorstond de coronaperiode het best (+7,6% tussen 2019 en 2021), vóór Oost-Vlaanderen (+7,4%) en Limburg (+7,3%).

2.2. Arrondissement Maaseik realiseerde sterkste groei in Limburg

Arrondissementscijfers Limburgse bruto toegevoegde waarde in 2021

Voor de subregionale verdeling van de bruto toegevoegde waarde binnen Limburg zijn er enkel op arrondissementsniveau cijfers beschikbaar. Het arrondissement Hasselt, met o.a. steden als Hasselt, Genk, Beringen en Sint-Truiden, levert veruit de grootste bijdrage aan de bruto toegevoegde waarde in Limburg (57,9%). Het arrondissement Maaseik, met o.a. Lommel en Pelt als belangrijke economische hotspots, is goed voor 1/4 van de Limburgse toegevoegde waarde (25,6%). Het arrondissement Tongeren, met o.a. steden als Tongeren, Bilzen en Maasmechelen, kent het kleinste aandeel (16,5%). In vergelijking met de arrondissementele verdeling van het aantal bedrijven in de provincie, ligt het aandeel van de bruto toegevoegde waarde enkele procentpunten hoger in het arrondissement Hasselt en

lager in het arrondissement Tongeren. In het arrondissement Maaseik liggen beide aandelen in elkaars buurt.

Hoewel het arrondissement Hasselt nog steeds veruit de grootste bijdrage heeft in de Limburgse toegevoegde waarde, is het aandeel de afgelopen jaren flink geslonken (van 60,1% in 2016 naar 57,9% in 2021). Dat komt omdat de toegevoegde waarde er trager groeide dan gemiddeld in Limburg: +14,0% vs. +18,3%. Ook in het arrondissement Tongeren bleef de groei (+15,7%) achter op het Limburgse gemiddelde. In Maaseik daarentegen groeide de toegevoegde waarde tussen 2016 en 2021 (+31,2%) beduidend sterker dan het Limburgse en Vlaamse gemiddelde. Vooral in het coronajaar 2020 wist het arrondissement Maaseik beter stand te houden.

3. Verdeling van de bruto toegevoegde waarde naar sector

In deze sectorale analyse komen eerst de hoofdsectoren (landbouw, bouw, industrie, publieke en commerciële dienstensector) aan bod². Vervolgens gaan we meer in detail en analyseren we 37 sectoren waarvoor de

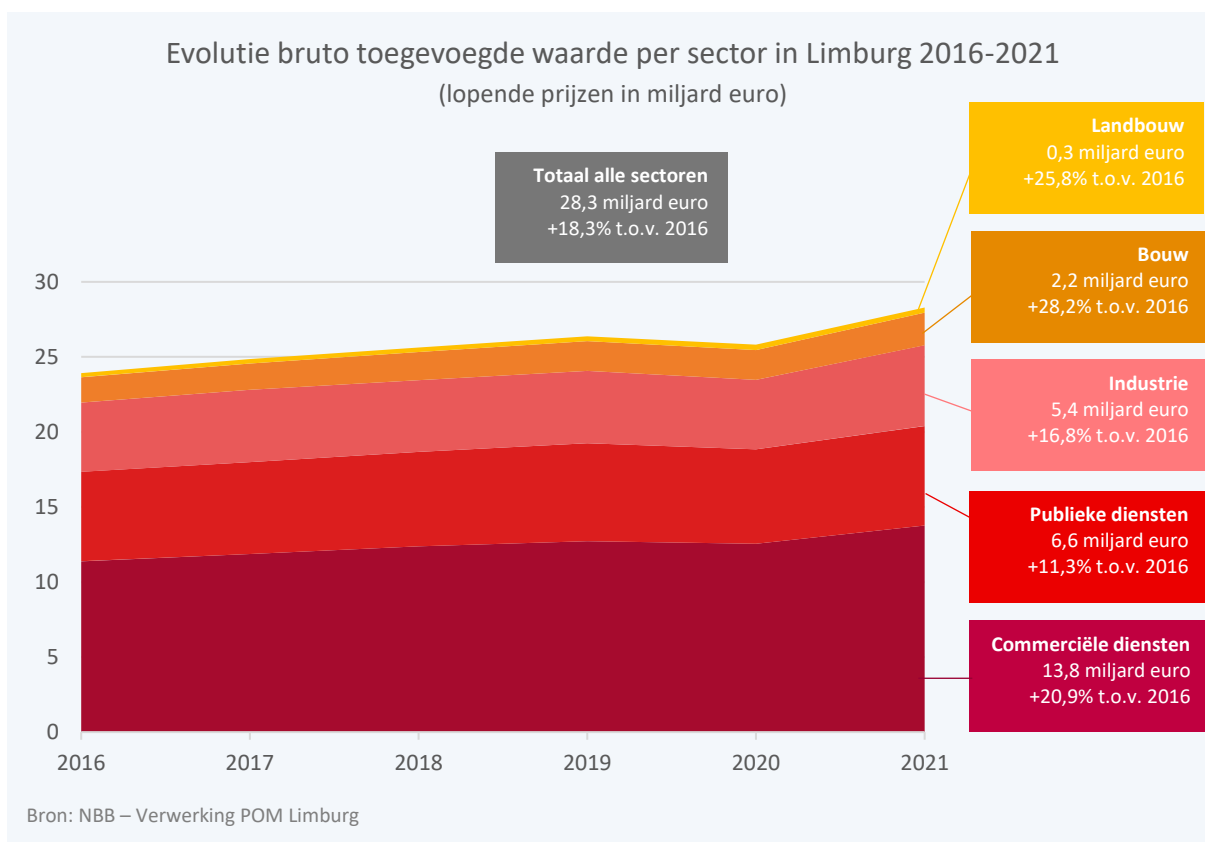
Nationale Bank van België (NBB) provinciale data ter beschikking stelt. De sectorale opsplitsing in de data gebeurt volgens de Europese Nace-Bel activiteitenomenclatuur.

3.1. Commerciële diensten goed voor bijna de helft van Limburgse toegevoegde waarde

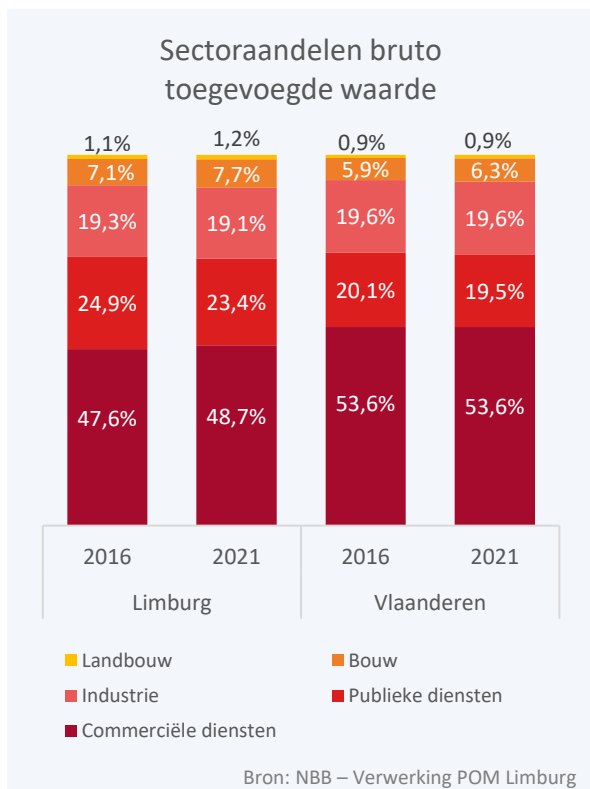
Van de vijf hoofdsectoren realiseerde de **commerciële dienstensector** zowel in Limburg als in Vlaanderen het grootste bedrag aan bruto toegevoegde waarde. In Limburg ging het om 13,8 miljard euro in 2021, wat bijna de helft (48,7%) is van de totale toegevoegde waarde in de provincie. In Vlaanderen waren de commerciële diensten goed voor meer dan de helft (53,6%) van de toegevoegde waarde. Bovendien kenden de commerciële diensten tussen 2016 en 2021 een sterkere groei van de toegevoegde waarde dan de gemiddelde groei over alle

sectoren heen (in Limburg: +20,9% t.o.v. +18,3%). Hierdoor is het aandeel van de tertiaire sector in de Limburgse toegevoegde waarde nog belangrijker geworden tijdens de afgelopen vijf jaren. In Vlaanderen bleef dit aandeel stabiel.

De tweede grootste sector in Limburg, met minder dan de helft van de toegevoegde waarde van de commerciële dienstensector, was de **publieke dienstensector** (met o.a. defensie, maatschappelijke diensten, gezond-

² Zie indeling van de hoofdsectoren in bijlage 1

heidszorg en onderwijs). Deze sector was goed voor 23,4% van de Limburgse toegevoegde waarde. Dit is, mede dankzij een sterke aanwezigheid van defensie in onze provincie, een stuk hoger dan gemiddeld in Vlaanderen (19,5%). De toegevoegde waarde in de publieke diensten wordt berekend op basis van de lonen³. Een grotere werkgelegenheid in een bepaalde overheidssector – en daaraan gekoppeld ook meer loonmassa – vertaalt zich dan ook rechtstreeks in meer toegevoegde waarde. Van de vijf hoofdsectoren kende de publieke dienstensector wel de traagste groei van de toegevoegde waarde tussen 2016 en 2021 (+11,3%).

De **industrie** is goed voor bijna 1/5 van de totale toegevoegde waarde in Limburg en Vlaanderen. In Vlaanderen is het daarmee de op één na belangrijkste hoofdsector, hoewel het verschil met de publieke diensten verwaarloosbaar is. In Limburg daarentegen blijft het

³ De overheid produceert diensten zoals openbare orde, onderwijs en veiligheid. Ook stelt ze bv. straten en autowegen ter beschikking. Deze worden meestal gratis of tegen een prijs ver beneden de kostprijs aangeboden. Daarom wordt de bruto toegevoegde waarde van de overheid niet bepaald op

“In Limburg groeide de toegevoegde waarde de afgelopen jaren het sterkst in de bouwsector.”

aandeel van de industrie vrij ver achter dat van de openbare sector. In totaal was de Limburgse industrie in 2021 goed voor een bruto toegevoegde waarde van 5,4 miljard euro. Dat is zowat 800 miljoen euro meer dan in 2016, ofwel een stijging van 16,8%. Een kleinere stijging dus dan de algemene toename van de Limburgse toegevoegde waarde (+18,3%).

De relatief sterkste stijging van de toegevoegde waarde tussen 2016 en 2021 in Limburg komt op het conto van de **bouwsector** (+28,2%). Daarmee versterkt de bouw niet alleen haar aandeel in de Limburgse toegevoegde waarde (van 7,1% naar 7,7%), ook het verschil met Vlaanderen werd nog wat uitgediept want daar was de bouw in 2021 goed voor 6,3% van de toegevoegde waarde. Limburg blijft daarmee een belangrijke speler voor de Vlaamse bouwsector.

Ook de toegevoegde waarde in de **landbouw** kende in Limburg een sterke procentuele groei tussen 2016 en 2021 (+25,8%). Haar aandeel in de totale toegevoegde waarde in de provincie blijft echter bescheiden (1,2%). Toch is ook de landbouw voor de Limburgse economie net iets belangrijker dan gemiddeld in Vlaanderen.

Industrie best bestand tegen corona

Om de impact van het coronavirus op de economie te schetsen, is het bijzonder interessant om te kijken naar de evolutie van de bruto toegevoegde waarde tijdens de afgelopen jaren. Het eerste dat opvalt is dat – op uitzondering

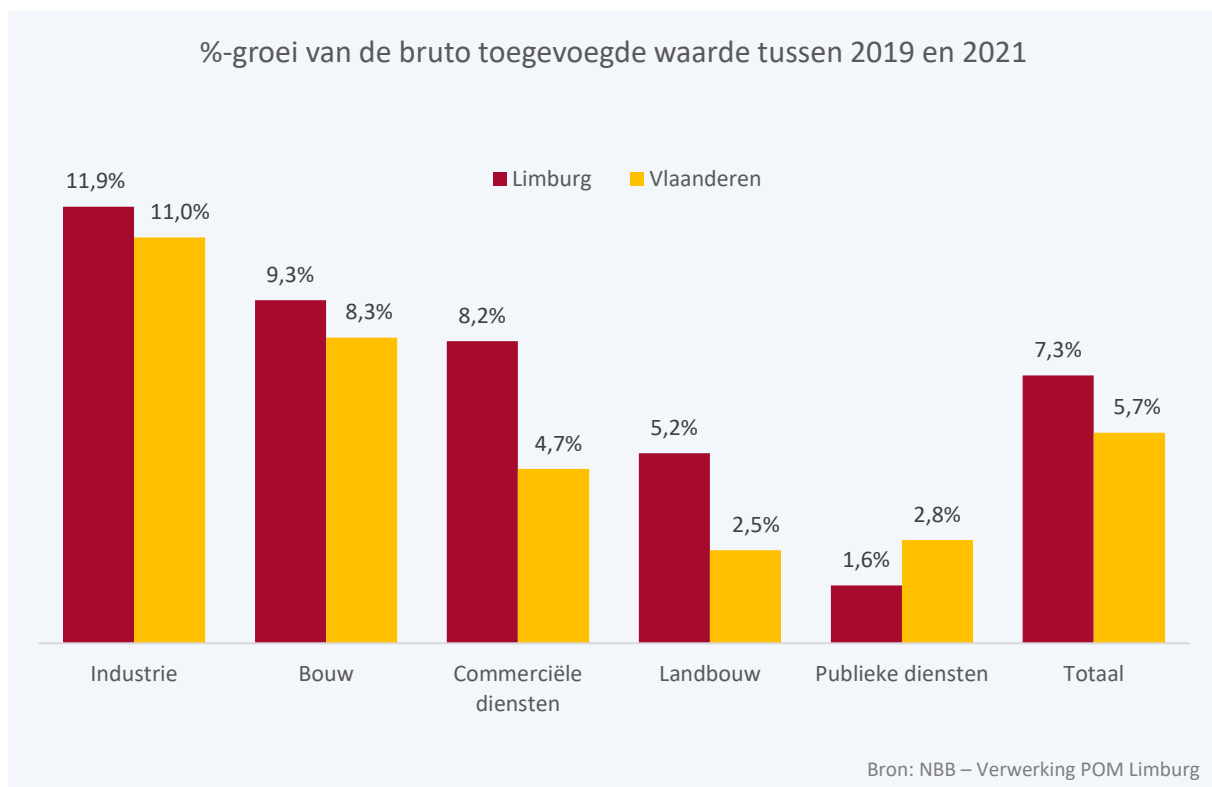
basis van de marktprijs maar wel aan de hand van de kostprijs. Hierbij worden enkel de lonen die de overheid betaalt, en de werkelijke of toegerekende huur van de gebouwen die ze gebruikt als kosten in rekening gebracht.

van de publieke diensten – alle sectoren beter stand hielden in Limburg dan gemiddeld in Vlaanderen (zie onderstaande figuur). De Limburgse industrie kende in 2020 nog de sterkste terugval, maar wist zich in 2021 zeer goed te herstellen waardoor de toegevoegde waarde bijna 12% hoger lag dan in 2019. Beduidend meer dan de gemiddelde stijging van de toegevoegde waarde in Limburg (+7,3%) en ook ruim boven die van de industrie in Vlaanderen

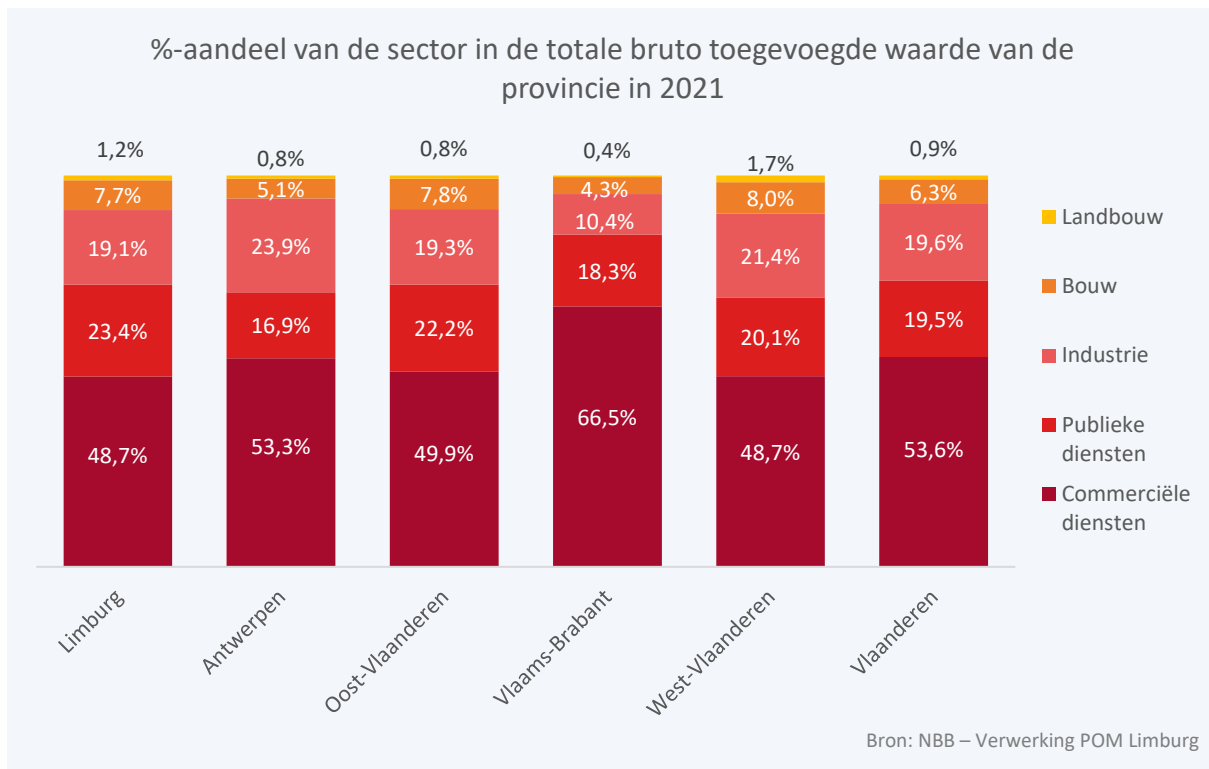
“De commerciële dienstensector en de landbouw lijken de recente coronajaren in Limburg een stuk beter verteerd te hebben dan gemiddeld in Vlaanderen.”

(+11%). Ook in de bouw en in de commerciële diensten steeg de toegevoegde waarde in Limburg sneller dan gemiddeld. In Vlaanderen was dat enkel voor de industrie en de bouw het geval.

Het grootste verschil in stijgingspercentages tussen Limburg en Vlaanderen doet zich voor in de commerciële dienstensector en in de landbouw. Die sectoren lijken de recente coronajaren in Limburg een stuk beter verteerd te hebben dan gemiddeld in Vlaanderen. Binnen de commerciële diensten kenden vooral de handel, de logistiek en de horeca tussen 2019 en 2021 een kleinere terugval en een sterker herstel van de toegevoegde waarde dan gemiddeld in Vlaanderen.

3.2. Openbare sector prominenter aanwezig in Limburg dan in andere provincies

In alle Vlaamse provincies werd in 2021 het meeste toegevoegde waarde gerealiseerd in de commerciële dienstensectoren. Verhoudingsgewijs is de sector het minst vertegenwoordigd in Limburg en West-Vlaanderen. Vlaams-Brabant spant de kroon, daar zijn de commerciële diensten goed voor 2/3 van de totale bruto toegevoegde waarde. De bijdrage van de andere hoofdsectoren aan de toegevoegde waarde is in deze provincie bijgevolg steeds lager dan in de andere Vlaamse provincies.

De publieke dienstensector is in verhouding het sterkst aanwezig in Limburg. Ook in Oost-Vlaanderen is deze sector goed vertegenwoordigd. Niet geheel onlogisch tellen deze provincies in vergelijking met de andere provincies in deze sector ook de meeste jobs in verhouding tot het totaal aantal jobs in de provincie.

De industriële bedrijvigheid in en rond de Antwerpse haven zorgt ervoor dat de industrie in de provincie Antwerpen een groter aandeel inneemt in de toegevoegde waarde dan in de andere provincies. Limburg kent, na Vlaams-Brabant, het op één na laagste industriële aandeel

in de toegevoegde waarde. Het aandeel van de bouw is het hoogst in West-Vlaanderen, op de voet gevolgd door Oost-Vlaanderen en Limburg. Ook de landbouw is verhoudingsgewijs het sterkst vertegenwoordigd in West-Vlaanderen. Limburg scoort hier het tweede hoogste aandeel. Nochtans is in Limburg de geregistreerde oppervlakte voor landbouwgebruik t.o.v. de totale oppervlakte het op één na laagste van alle Vlaamse provincies. In West-Vlaanderen is dat het hoogst.

Minder diensten in Noord-Limburg

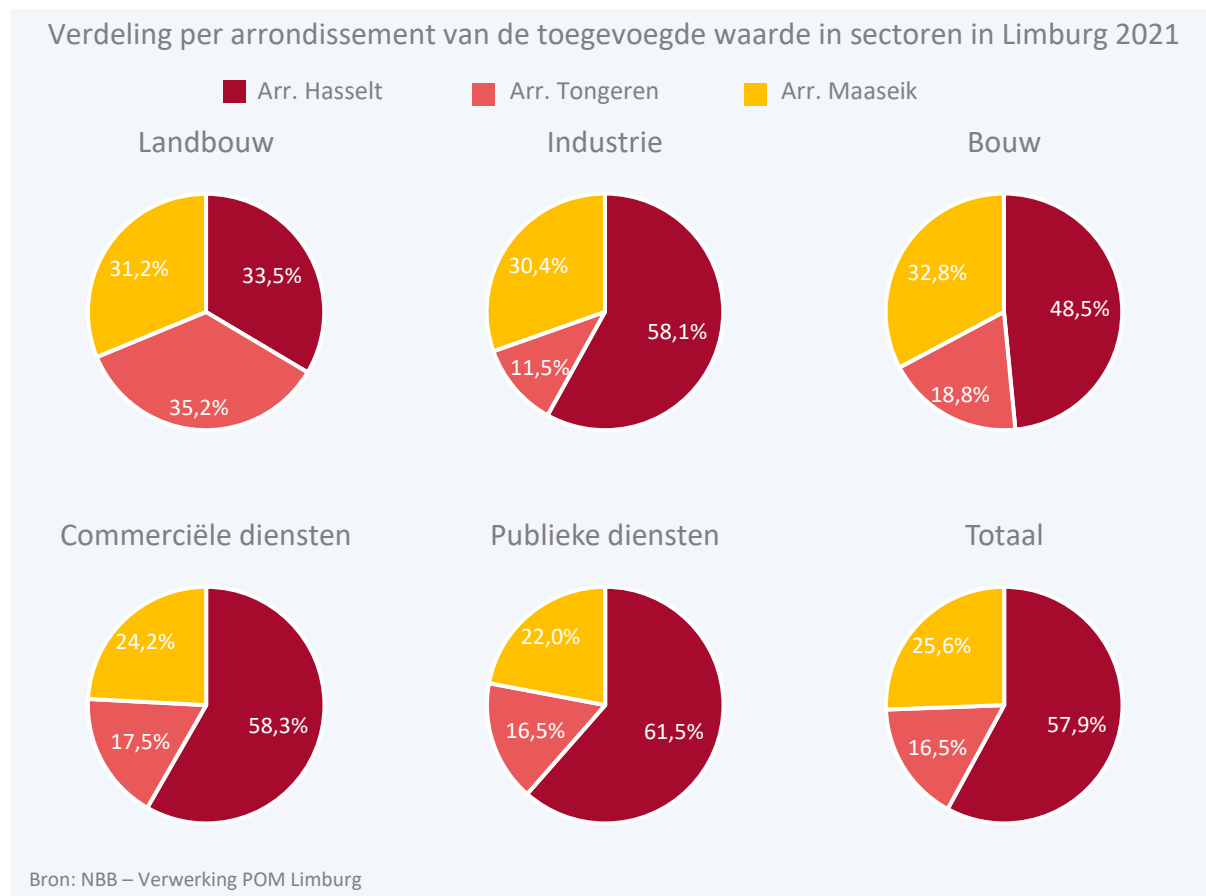
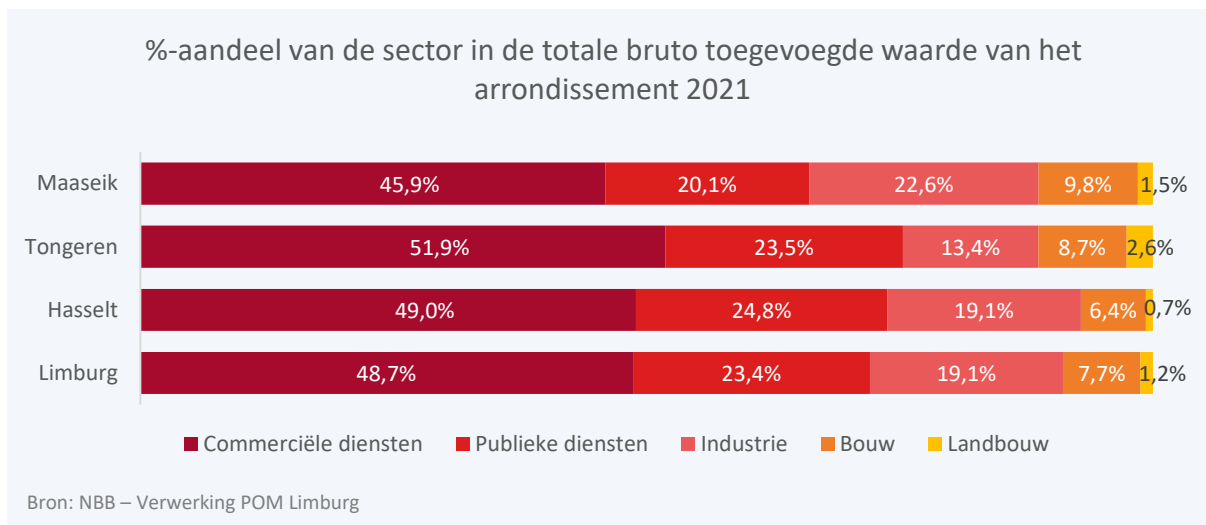
Niet enkel tussen de provincies zijn er heel wat sectorale verschillen, ook binnen Limburg is dat het geval. Zo valt het op dat de dienstensectoren (commercieel en openbaar) in het noorden van de provincie duidelijk minder sterk vertegenwoordigd zijn dan elders. In het arrondissement Maaseik zijn de commerciële en publieke dienstensector samen goed voor 66% van de totale toegevoegde waarde, terwijl dat gemiddeld in Limburg oploopt tot boven de 72%. Logischerwijze nemen de industrie, bouw en

landbouw in dit arrondissement dan grotere aandelen in dan gemiddeld.

De landbouw staat evenwel het sterkst in het arrondissement Tongeren, met dank aan de fruitteelt in het zuiden van de provincie. Verhoudingsgewijs dragen ook de commerciële diensten bovengemiddeld bij aan de toegevoegde waarde van het arrondissement. De

industrie neemt daarentegen een zeer bescheiden plek in.

Het arrondissement Hasselt draagt veruit het meest bij aan de totale toegevoegde waarde van Limburg. Ook lopen de sectorale aandelen in dit arrondissement nagenoeg gelijk met die voor heel Limburg. Die van de bouw en landbouw zijn er iets lager en die van de openbare sector wat hoger.

3.3. De handel is het grootst, de IT groeit het snelst

Bruto toegevoegde waarde per sector in Limburg (lopende prijzen in miljoen euro)	2016	2021	%-evolutie 2016-2021	%-aandeel in totale btw Limburg in 2021	%-aandeel in totale btw Vlaanderen in 2021
Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen	3.004	3.435	+14,3%	12,1%	12,8%
Exploitatie van en handel in onroerend goed	2.283	2.798	+22,6%	9,9%	9,4%
Adviesbureaus, architecten en ingenieurs	2.068	2.549	+23,2%	9,0%	10,2%
Bouwnijverheid	1.690	2.165	+28,2%	7,7%	6,3%
Onderwijs	1.834	2.114	+15,3%	7,5%	6,4%
Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen	1.571	1.771	+12,7%	6,3%	5,0%
Vervoer en opslag	1.117	1.576	+41,0%	5,6%	5,4%
Administratieve en ondersteunende diensten	1.177	1.357	+15,3%	4,8%	5,3%
Menselijke gezondheidszorg	1.364	1.327	-2,7%	4,7%	4,0%
Metaalnijverheid, exclusief machines en apparaten	904	1.158	+28,1%	4,1%	2,4%
Maatschappelijke dienstverlening	713	899	+26,1%	3,2%	2,6%
Rubber- en kunststoffenindustrie	642	796	+24,0%	2,8%	1,5%
Financiële activiteiten en verzekeringen	591	659	+11,5%	2,3%	3,4%
Vervaardiging van chemische producten	549	651	+18,7%	2,3%	2,9%
Vervaardiging van voedingsmiddelen, dranken en tabaksproducten	467	582	+24,6%	2,1%	2,5%
Energie	340	501	+47,5%	1,8%	1,5%
Informatica- en informatiediensten	323	497	+53,9%	1,8%	2,9%
Verschaffen van accommodatie en maaltijden	499	477	-4,5%	1,7%	1,4%
Landbouw, bosbouw en visserij	272	342	+25,8%	1,2%	0,9%
Informatica-, elektronische en optische producten	256	319	+24,6%	1,1%	0,4%
Overige diensten	263	287	+8,9%	1,0%	0,9%
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	268	268	+0,2%	0,9%	1,2%
Vervaardiging van transportmiddelen	365	267	-26,7%	0,9%	0,7%
Distributie van water, afval- en afvalwaterbeheer en sanering	222	248	+11,5%	0,9%	1,0%
Meubel- en overige industrie, beheer machines	224	235	+4,7%	0,8%	1,0%
Reclamewezen en marktonderzoek	119	218	+83,6%	0,8%	0,8%
Hout-, papierindustrie en drukkerijen	241	199	-17,7%	0,7%	0,9%
Kunst, amusement en recreatie	172	163	-5,4%	0,6%	0,5%
Vervaardiging van elektrische apparatuur	87	116	+33,4%	0,4%	0,3%
Telecommunicatie	117	110	-5,8%	0,4%	0,9%
Uitgeverijen, audiovisuele diensten en uitzendingen	77	87	+13,2%	0,3%	0,6%
Huishoudens als werkgever of producent voor eigen gebruik	37	64	+71,4%	0,2%	0,1%
Vervaardiging van textiel, kleding, leer en producten van leer	37	36	-2,4%	0,1%	0,4%
Winning van delfstoffen	12	14	+17,1%	0,0%	0,0%
Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten	4	5	+29,7%	0,0%	2,3%
Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied	14	4	-69,1%	0,0%	0,4%
Vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten	/	/	/	/	0,6%
Totaal	23.921	28.292	+18,3%	100,0%	100,0%

Bron: NBB - Verwerking POM Limburg

Tien sectoren met meer dan 1 miljard euro toegevoegde waarde

Zowel in Limburg als in Vlaanderen genereerde de groot- en detailhandel in 2021 de meeste toegevoegde waarde. Met ruim 3,4 miljard euro droeg de handel voor 12,1% bij aan de toegevoegde waarde van Limburg (Vlaanderen: 12,8%). De sectoren exploitatie van en handel in onroerend goed (9,9%) en rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening (9,0%) vervulde de Limburgse top 3. Ook in Vlaanderen vormden deze sectoren de top 3, zij het in een andere volgorde.

In zowel Limburg als Vlaanderen zorgden zes sectoren voor meer dan de helft van de totale toegevoegde waarde. In Limburg waren de tien grootste sectoren zelfs goed voor 70% van de toegevoegde waarde. Iedere sector van deze tien scoorde in 2021 een toegevoegde waarde van meer dan 1 miljard euro. Hiertoe behoren ook drie non-profit sectoren (onderwijs, openbaar bestuur & defensie en menselijke gezondheidszorg) die samen goed waren voor ruim 5

miljard (18,4%) van de Limburgse toegevoegde waarde. In Vlaanderen was de bijdrage van die drie sectoren een stuk lager (15,4%). Nog in de Limburgse top 10 vinden we terug: bouwsector (4^e plaats), logistiek (7^e), administratieve en ondersteunende diensten (8^e) en metaal (10^e). In Vlaanderen wordt de top 10 in een iets andere volgorde ingevuld door dezelfde sectoren, uitzonderd de metaalnijverheid die haar plaats moet afstaan aan de financiële en verzekeringssector.

“Zes sectoren zorgen samen voor meer dan de helft van de toegevoegde waarde: handel, onroerend goed, adviesbureaus, bouw, onderwijs, openbare diensten.”

Onderaan springt vooral de farmaceutische sector in het oog. De toegevoegde waarde van deze sector is in Limburg verwaarloosbaar, terwijl

die in Vlaanderen toch substantieel (2,3%) bijdraagt aan de creatie van de bruto toegevoegde waarde. Hetzelfde geldt, zij het in mindere mate, voor de wetenschappelijke sector.

IT-sector groeit snelst

Om spectaculaire, maar weinig zeggende groei-percentages uit te sluiten, analyseren we in deze evolutiecijfers enkel sectoren die minstens 1% van de totale bruto toegevoegde

Sectoren die het sterkst stijgen op vlak van bruto toegevoegde waarde 2016-2021 (enkel sectoren die minstens 1% van de totale btw vertegenwoordigen)				
<u>Limburg</u>			<u>Vlaanderen</u>	
Informatica- en informatiediensten	+53,9%		Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten	+59,6%
Energie	+47,5%		Informatica- en informatiediensten	+54,9%
Vervoer en opslag	+41,0%		Energie	+30,5%
Bouwnijverheid	+28,2%		Metaalnijverheid, exclusief machines en apparaten	+30,3%
Metaalnijverheid, exclusief machines en apparaten	+28,1%		Adviesbureaus, architecten en ingenieurs	+26,7%
Sectoren die het sterkst dalen op vlak van bruto toegevoegde waarde 2016-2021 (enkel sectoren die minstens 1% van de totale btw vertegenwoordigen)				
<u>Limburg</u>			<u>Vlaanderen</u>	
Verschaffen van accommodatie en maaltijden	-4,5%		Verschaffen van accommodatie en maaltijden	-14,5%
Menselijke gezondheidszorg	-2,7%			
Bron: NBB – Verwerking POM Limburg				

waarde vertegenwoordigen. Tussen 2016 en 2021 groeide de toegevoegde waarde in Limburg verhoudingsgewijs het snelst in de informaticasector. De IT-sector zag haar toegevoegde waarde op vijf jaar tijd in Limburg met meer dan de helft toenemen (+53,9%). In Vlaanderen was de stijging zelfs nog iets groter (+54,9%).

“De farmaceutische sector groeit het sterkst in Vlaanderen maar is haast onzichtbaar in Limburg.”

Toch is er op Vlaams niveau nog één sector die beter doet, nl. de farmaceutische sector wiens toegevoegde waarde tussen 2016 en 2021 met bijna 60% toenam. De tweede sterkste stijger in Limburg is de energiesector (+47,5%). In Vlaanderen komt deze sector op plaats drie, al is de gemiddelde groei daar merkkelijk kleiner dan in Limburg. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de energieprijzen eind 2021 stevig omhoog gingen, wat zich deels reflecteert in een hogere toegevoegde waarde. Andere sectoren die hun toegevoegde waarde in Limburg sterk zagen stijgen, waren de logistiek, bouw en metaal.

Horeca krijgt klappen

Ondanks de globale Limburgse toename van de toegevoegde waarde waren er ook twee sectoren, met een aanzienlijk aandeel in de bruto toegevoegde waarde, die achteruit gingen in vergelijking met 2016. Zowel in Limburg als in Vlaanderen creëerde de horeca minder toegevoegde waarde, al hield de Limburgse horeca wel beter stand (resp. -4,5% en -14,5% t.o.v. 2016). De sterke terugval is vooral een gevolg van corona (cfr. infra). Naast de horeca daalde de Limburgse toegevoegde waarde in vijf jaar tijd ook in de menselijke gezondheidszorg (-2,7%). In Vlaanderen kende die sector nog een groei (+5,9%). Tot slot is het bij de kleinere sectoren ook opmerkelijk dat de Limburgse bruto toegevoegde waarde in wetenschappelijke sectoren in 2021 bijna 70% lager lag dan

vijf jaar eerder, terwijl deze in Vlaanderen bijna 60% was toegenomen. In Limburg was er vooral een sterke terugval in het jaar 2019, terwijl in Vlaanderen de wetenschappelijke sector in 2021 piekte. Feit blijft evenwel dat de sector in zeer geringe mate bijdraagt aan de totale toegevoegde waarde.

Hersteld van corona?

De meeste recent beschikbare cijfers laten toe om de impact van de coronapandemie op de verschillende sectoren te meten. Bij de uitbraak van de pandemie en de daaraan verbonden stringente maatregelen in 2020 verloren de meeste sectoren terrein t.o.v. het niveau van de toegevoegde waarde in 2019. Over de gehele economie daalde de toegevoegde waarde tussen 2019 en 2020 in Limburg met -2,1% en in Vlaanderen met -3,1%.

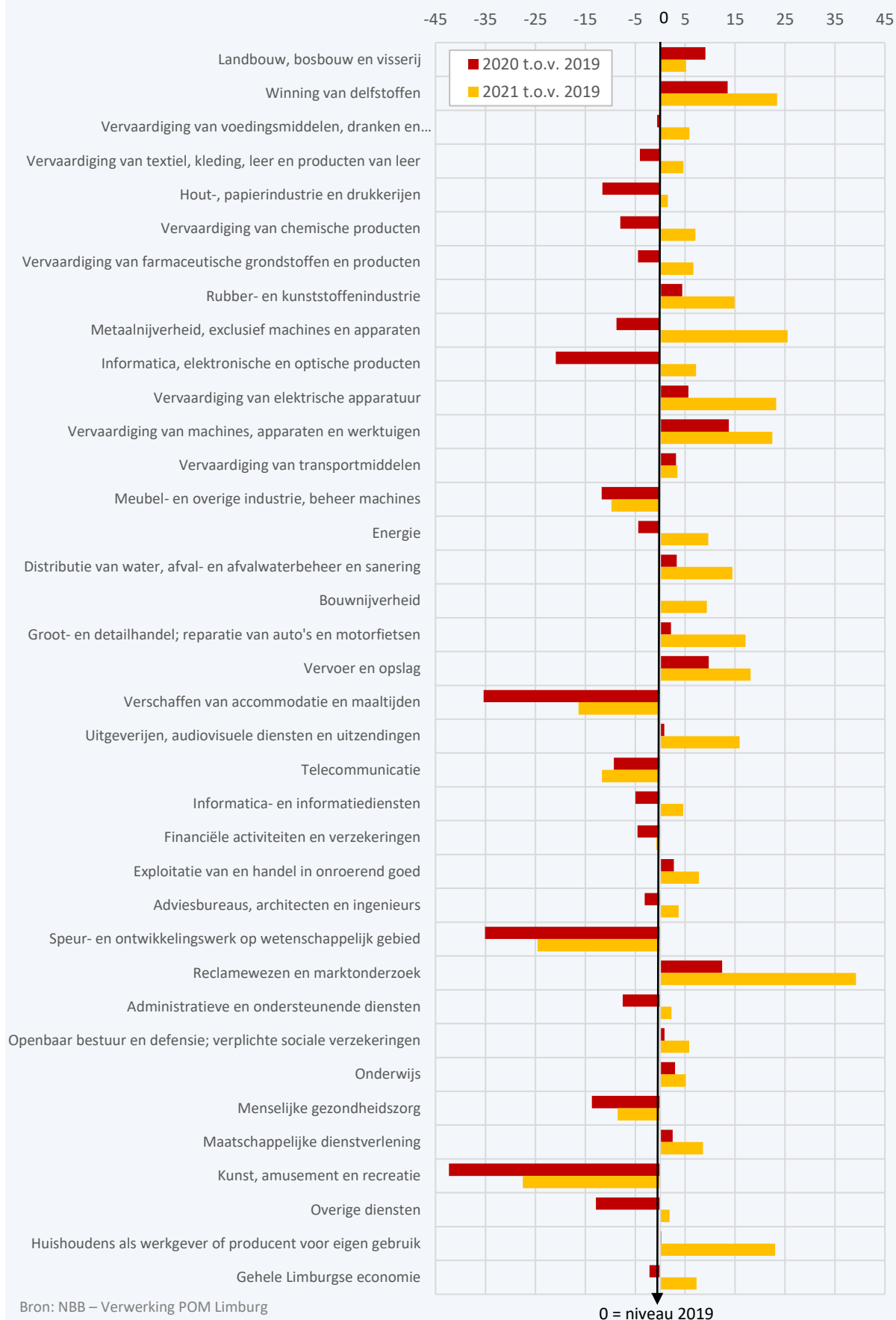
In Limburg waren de grootste verliezen weinig verrassend voor de recreatiesector (-42,3%) en voor de horeca (-35,4%). De Limburgse horeca hield iets beter stand dan gemiddeld in Vlaanderen, voor de recreatiesector was dat omgekeerd. Ook in de productie van informatica- en elektrische apparaten ging er in Limburg heel wat toegevoegde waarde verloren tussen 2019 en 2020 (-20,9%). Toch waren er ook sectoren die zich in het coronajaar 2020 wisten te verbeteren in vergelijking met het jaar ervoor. De meest uitgesproken stijgingen van de toegevoegde waarde tijdens corona waren in Limburg voor de sectoren machinevervaardiging (+13,7%), winning van delfstoffen (+13,5%), reclame en marktonderzoek (+12,4%), logistiek (+9,7%) en landbouw (+9,1%). In Vlaanderen was de eer van de sterkste stijging weggelegd voor de wetenschappelijke (+39,6%) en farmaceutische (+19,4%) sector.

“In Limburg groeiden de reclamesector en de metaalnijverheid het sterkst de afgelopen twee jaren.”

Om te weten hoe de sectoren zich herstelden van corona gaan we na in welke mate ze in 2021 opnieuw onder, op of boven het niveau van de toegevoegde waarde van 2019 zitten. De sector die in 2021 veruit het sterkst het niveau van 2019 overtrof in Limburg was de reclamesector (+39,2%). Ook de metaalsector, die in 2020 nog vrij fors terrein had verloren, wist zich knap te herstellen in 2021 (+25,5% t.o.v. 2019). 6 van de 37 sectoren bleven in

2021 in Limburg nog onder hun niveau van de toegevoegde waarde in 2019, zijnde recreatie (-27,5%), wetenschap (-24,6%), horeca (-16,4%), gezondheidszorg (-8,5%) en financiën en verzekeringen (-0,8%). In Vlaanderen zaten zeven sectoren nog onder het niveau van 2019 met de horeca (-24,8%) en de delfstoffen (-31,9%) als absolute uitschieters. Daartegenover gingen de wetenschappelijke (+92,5%) en de energiesector (+24,2%) het hoogst in plus.

Evolutie van de bruto toegevoegde waarde in 2020 en 2021 t.o.v. 2019 per sector in Limburg (in %)

3.4. Limburg erg belangrijk voor Vlaamse productie van informatica en elektronica

Het globale aandeel van Limburg in de Vlaamse toegevoegde waarde (10,7%) werd in 2021 binnen verschillende sectoren oversteegen. Zo creëerde Limburg bijna 30% van de Vlaamse toegevoegde waarde in de sector ‘vervaardiging van informatica-, elektronische en optische producten’. De vestigingen van o.a. Melexis en Heraeus Electro-Nite tilden deze sector in Limburg duidelijk naar een hoger niveau, want in 2019 – bij onze vorige analyse – bedroeg het Limburgse aandeel nog 26,4%.

Limburg sterk in kunststoffen en metaal

Verder waren er nog 17 andere sectoren waarin Limburg verhoudingsgewijs meer bijdraagt aan de Vlaamse toegevoegde waarde dan gemiddeld. Het ging daarbij onder andere over de rubber- en kunststofindustrie (20,4%), de metaalnijverheid (18,6%) en de landbouw (13,8%). Ondanks de sluiting van Ford Genk heeft Limburg ook nog steeds een groter gewicht in de Vlaamse automobielsector dan gemiddeld. En het Limburgse aandeel lijkt ook opnieuw toe te nemen: van 12,6% in 2019 naar 14,5% in 2021.

“Limburg creëert bijna 30% van de Vlaamse toegevoegde waarde in de sector ‘vervaardiging van informatica-, elektronische en optische producten’.”

Daarnaast zien we dat het aandeel in de recreatieve sector en de energiesector het sterkst is gedaald in vergelijking met 2019. In de eerste, de ‘kunst-, amusement- en recreatieve sector’ daalde het Limburgse aandeel in de Vlaamse toegevoegde waarde van 14,4% naar 12,4%. Binnen de energiesector daalde dat aandeel van 13,9% naar 12,3%.

Limburg zwak in farmaceutica en textiel

In een aantal belangrijke dienstensectoren bleef het Limburgse aandeel in de Vlaamse toegevoegde waarde onder het gemiddelde van 10,7%. Dat was o.a. zo in de handel (10,2% van de Vlaamse toegevoegde waarde), de administratieve en ondersteunende diensten (9,6%), de rechtskundige en boekhoudkundige diensten (9,5%) en de informaticadiensten (6,5%). Ook in een aantal industriële sectoren zoals de voedingssector (8,8%), de chemische sector (8,5%), de textielsector (3,2%) en (vooral) de farmaceutische sector (0,1%) is Limburg sterk ondervertegenwoordigd.

3.5. Vastgoedsector en dienstverlenende bedrijven dragen meest bij aan Limburgse groei

Over alle sectoren heen nam de Limburgse bruto toegevoegde waarde tussen 2016 en 2021 toe met 4,4 miljard euro. 11,8% van dit bedrag werd gerealiseerd door de 'exploitatie van en handel in onroerend goed'. Binnen Vlaanderen droeg deze sector het op één na sterkst bij aan de stijging van de toegevoegde waarde (12,1%). Verder werd 11,0% van de Limburgse groei gerealiseerd door technische, boekhoudkundige of rechtskundige dienstverlening aan bedrijven. Deze sector was in Vlaanderen goed voor 14,4% van het surplus, en was daarmee ook de grootste driver van de Vlaamse groei. Daarna volgen in Limburg de bouw (10,9%), de logistiek (10,5%) en de handel (9,9%). De vijf sterkst trekkende sectoren droegen in 2021 in Limburg bij tot 54% van de groei in toegevoegde waarde. In Vlaanderen waren de vijf sterkst trekkende sectoren net

niet verantwoordelijk voor de helft van de gerealiseerde groei.

Automobielsector op de rem

Zeven sectoren hadden in Limburg in de periode 2016-2021 een negatieve impact op de groei van de toegevoegde waarde. Zij remden de globale groei dus af. De sterkst remmende sector in Limburg was de vervaardiging van transportmiddelen. Deze sector leverde een negatieve bijdrage aan de Limburgse groei die neerkomt op -2,2%. De overige remmende sectoren hadden een beperktere negatieve invloed. In Vlaanderen hadden zes sectoren een negatieve impact op de groei van de toegevoegde waarde. De horeca stond het sterkst op het rempedaal, in belangrijke mate door toedoen van de coronabeperkingen.

Sterkst trekkende sectoren (2016-2021)				
	<u>Limburg</u>	Aandeel in de totale groei van de btw	<u>Vlaanderen</u>	Aandeel in de totale groei van de btw
	Exploitatie van en handel in onroerend goed	11,8%	Adviesbureaus, architecten en ingenieurs	14,4%
	Adviesbureaus, architecten en ingenieurs	11,0%	Exploitatie van en handel in onroerend goed	12,1%
	Bouwnijverheid	10,9%	Bouwnijverheid	8,8%
	Vervoer en opslag	10,5%	Informatica- en informatiediensten	6,9%
	Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen	9,9%	Onderwijs	6,6%
Sterkst remmende sectoren (2016-2021)				
	<u>Limburg</u>	Aandeel in de totale groei van de btw	<u>Vlaanderen</u>	Aandeel in de totale groei van de btw
	Vervaardiging van transportmiddelen	-2,2%	Verschaffen van accommodatie en maaltijden	-1,6%
	Hout-, papierindustrie en drukkerijen	-1,0%	Vervaardiging van textiel, kleding en leer	-0,3%
	Menselijke gezondheidszorg	-0,8%	Vervaardiging van transportmiddelen	-0,2%
	Verschaffen van accommodatie en maaltijden	-0,5%	Uitgeverijen, audiovisuele diensten en uitzendingen	-0,1%
	Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied	-0,2%	informatica-, elektronische en optische producten	-0,1%

Bron: NBB – Verwerking POM Limburg

4. Arbeidsproductiviteit

De arbeidsproductiviteit is een vaak gebruikte indicator om de economische prestaties van een regio of sector te schetsen en te vergelijken met andere regio's of sectoren. In deze analyse wordt de arbeidsproductiviteit eerst gedefinieerd als de bruto toegevoegde waarde per werknemer en vervolgens per gewerkt uur. De toegevoegde waarde per uur geeft immers vaak een accurater beeld van het effectieve

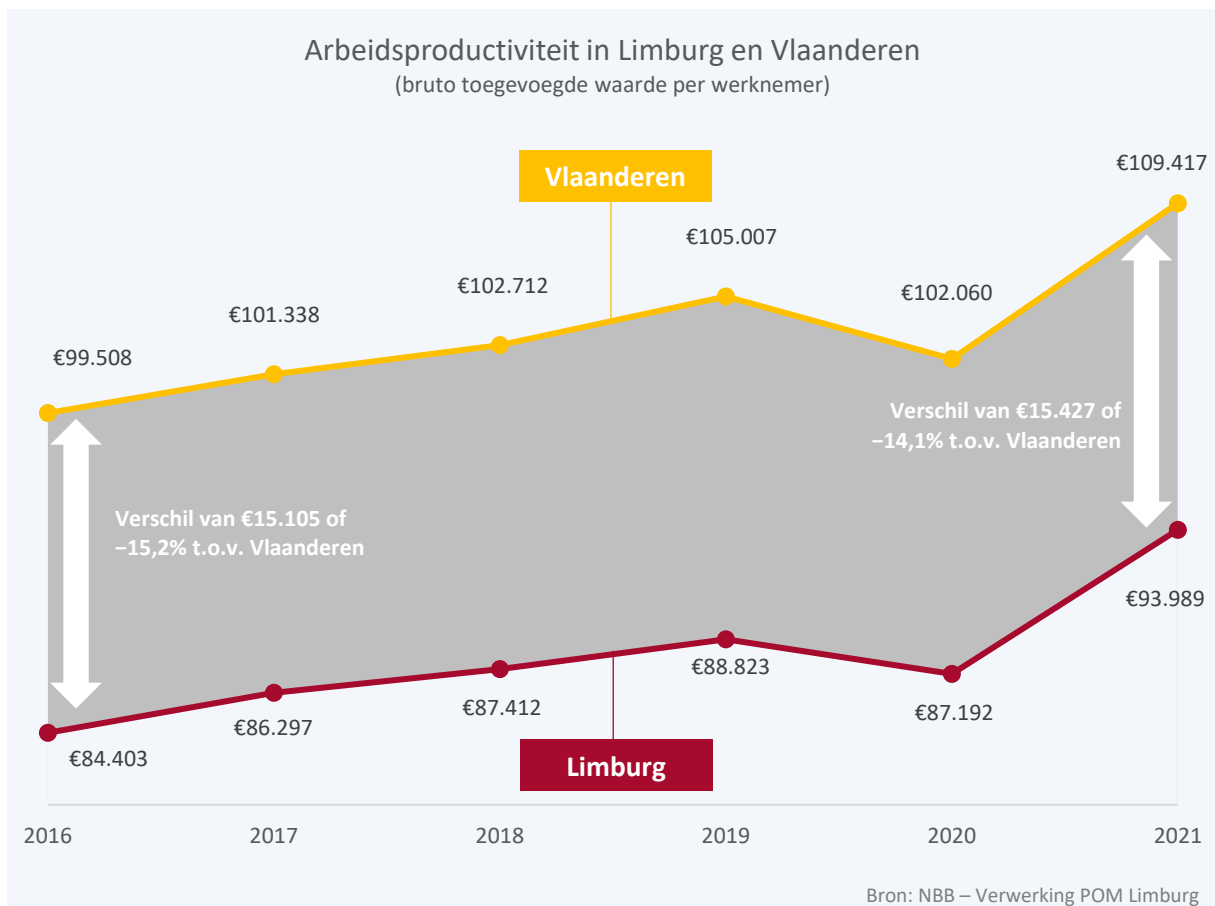
productiviteitsniveau. De arbeidsproductiviteit kan onder meer verhoogd worden door scholing, optimalisering van de arbeidsverdeling, innovatie en investeringen in kapitaalgoederen om de digitalisering, robotisering of automatisering te bevorderen.

4.1 Arbeidsproductiviteit per werknemer

4.1.1 Achterstand op Vlaanderen verkleint

Een Limburgse werknemer realiseerde in 2021 gemiddeld 93.989 euro bruto toegevoegde waarde. Dat was ongeveer 15.500 euro, ofwel 14,1% minder dan een doorsnee Vlaamse werknemer. De arbeidsproductiviteit steeg de

afgelopen vijf jaren zowel in Limburg als in Vlaanderen met zowat 10.000 euro. Dat betekent dat Limburg verhoudingsgewijs een sterkere groei van de arbeidsproductiviteit laat optekenen en daarmee voor het eerst sinds jaren

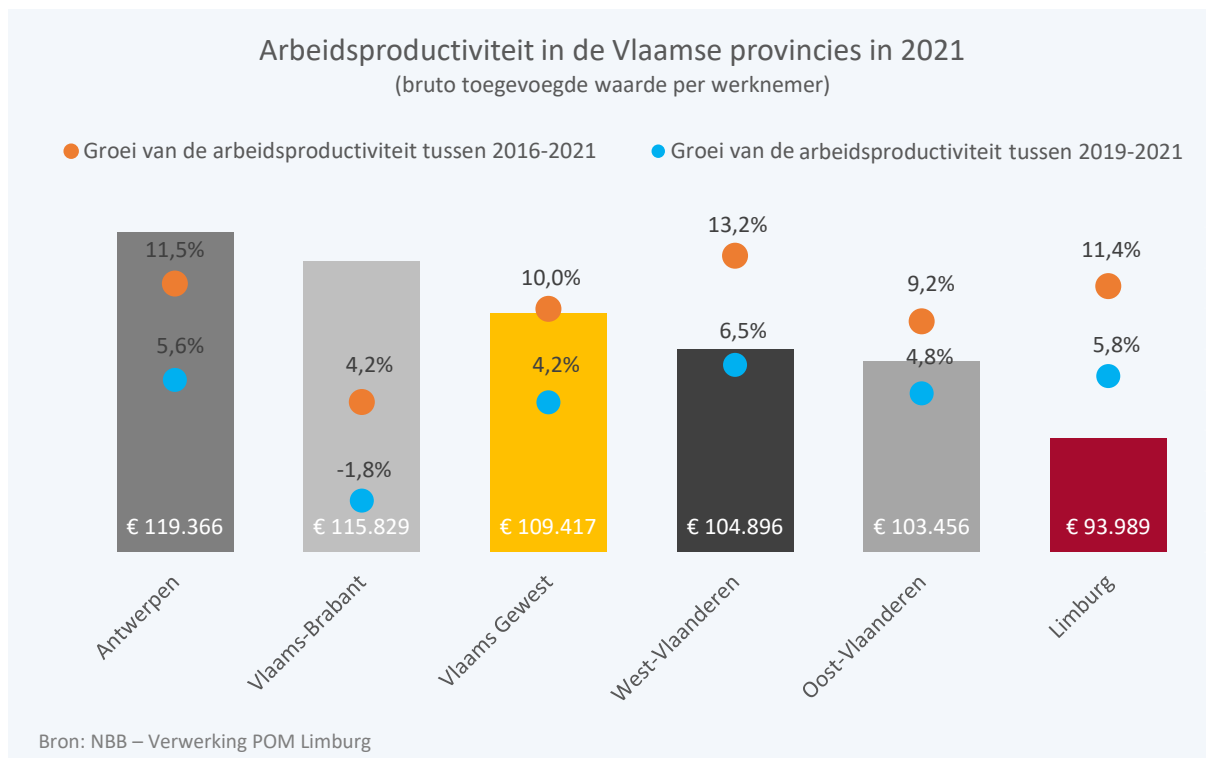

de achterstand op Vlaanderen verkleint, van -15,2% in 2016 naar -14,1% in 2021. Vooral tijdens de coronajaren 2020 en 2021 presteerde Limburg beter dan Vlaanderen. In vergelijking met 2019 steeg de arbeidsproductiviteit in 2021 in

**“Vooral tijdens de coronajaren
2020 en 2021 presteerde
Limburg beter dan Vlaanderen.”**

Limburg immers met 5,8%. In Vlaanderen was die groei een stuk lager (+4,2%). Om de kloof met de rest van Vlaanderen verder te verkleinen moet Limburg dus op dit elan verdergaan.

4.1.2 Limburg realiseert tijdens de pandemie op één na sterkste groei

Van alle Vlaamse provincies was de arbeidsproductiviteit in 2021 het laagst in Limburg. Bovendien bedroeg het verschil met de op één na laatste provincie, Oost-Vlaanderen, bijna 9.500 euro aan bruto toegevoegde waarde per werknemer. Ten opzichte van West-Vlaanderen loopt het verschil op tot bijna 11.000 euro. De provincie Antwerpen was, mede dankzij een hoogproductieve petrochemische cluster rond de haven, de meest arbeidsproductieve provincie. Op enige afstand volgt Vlaams-Brabant, dat ook nog een hogere arbeidsproductiviteit scoort dan het Vlaamse gemiddelde. De Limburgse achterstand kan deels verklaard worden door de sectorstructuur (bv. minder

activiteit in arbeidsproductieve sectoren), het bedrijfseconomisch weefsel (bv. veel KMO's, minder hoofdzetels) of minder gunstige omgevingsfactoren (op vlak van bv. onderwijs, arbeidsmarkt, infrastructuur...).

West-Vlaanderen klopt Limburg

De groei van de arbeidsproductiviteit in de periode 2016-2021 geeft een positiever beeld voor Limburg. De Limburgse productiviteitsgroei (+11,4%) was quasi even sterk als deze voor de provincie Antwerpen (+11,5%). De provincie West-Vlaanderen deed nog wel beter (+13,2%). De gemiddelde Vlaamse groei (+10,0%) was minder sterk, vooral omdat de

groei in Vlaams-Brabant (+4,2%) sterk achterbleef op de andere Vlaamse provincies.

Tijdens de meer recente jaren 2019-2021, die werden getekend door de coronapandemie, kende de Limburgse arbeidsproductiviteit de op één na sterkste groei van alle Vlaamse provincies (+5,8%). Enkel West-Vlaanderen deed nog beter (+6,5%). Na Limburg volgden Antwerpen (+5,6%) en Oost-Vlaanderen (+4,8%). In Vlaams-Brabant (-1,8%) daalde de productiviteit. Dit is ook meteen de reden van de groei-vertraging die deze provincie kende in vergelijking met 2016.

“De Limburgse achterstand kan deels verklaard worden door de sectorstructuur, het bedrijfseconomisch weefsel of minder gunstige omgevingsfactoren.”

4.1.3 Sterke verschillen in arbeidsproductiviteit naar sector

Net als bij de analyse van de bruto toegevoegde waarde komen ook in deze sectorale analyse van de arbeidsproductiviteit op basis van werknemers eerst de 5 hoofdsectoren

(landbouw, bouw, industrie, publieke en commerciële dienstensector) aan bod en vervolgens de 37 meer gedetailleerde sectoren.

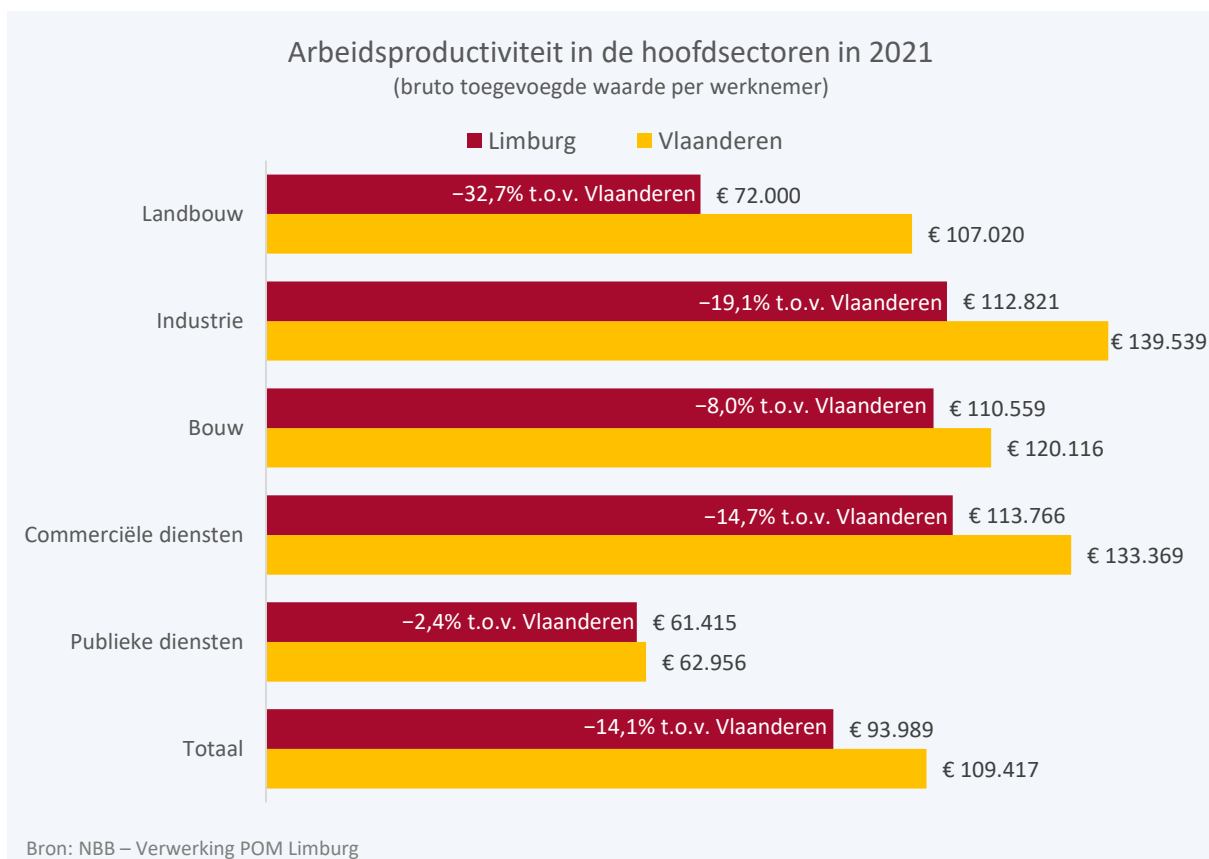
4.1.3.1 Verschil het grootst in landbouw en industrie

In Limburg kent de **commerciële dienstensector** de hoogste arbeidsproductiviteit. Een werknemer in deze sector realiseert er gemiddeld een toegevoegde waarde van bijna 114.000 euro. In Vlaanderen is dat nog nagenoeg 20.000 euro meer.

Een belangrijke verklaring hiervoor ligt in de (quasi) afwezigheid in Limburg van een aantal subsectoren met een zeer hoge arbeidsproductiviteit zoals de farmaceutische en de petroleumsector.

Op Vlaams niveau is het echter de **industrie** die de hoogste arbeidsproductiviteit bereikt, met bijna 140.000 euro per werknemer. In Limburg komt de industrie net achter de commerciële diensten. Opvallend is het grote verschil met Vlaanderen. De arbeidsproductiviteit in de Limburgse industrie loopt gemiddeld meer dan 19% achter op die van de Vlaamse industrie.

In de Limburgse **bouw** realiseert een werknemer gemiddeld meer dan 110.000 euro aan toegevoegde waarde. In Vlaanderen is dat gemiddeld iets meer dan 120.000 euro. De Limburgse achterstand op Vlaanderen loopt in deze sector hierdoor op tot 8%, wat beduidend minder is dan de globale arbeidsproductiviteitskloof tussen Limburg en Vlaanderen (-14,1%).

“In elke hoofdsector heeft Limburg een lagere arbeidsproductiviteit dan gemiddeld in Vlaanderen.”

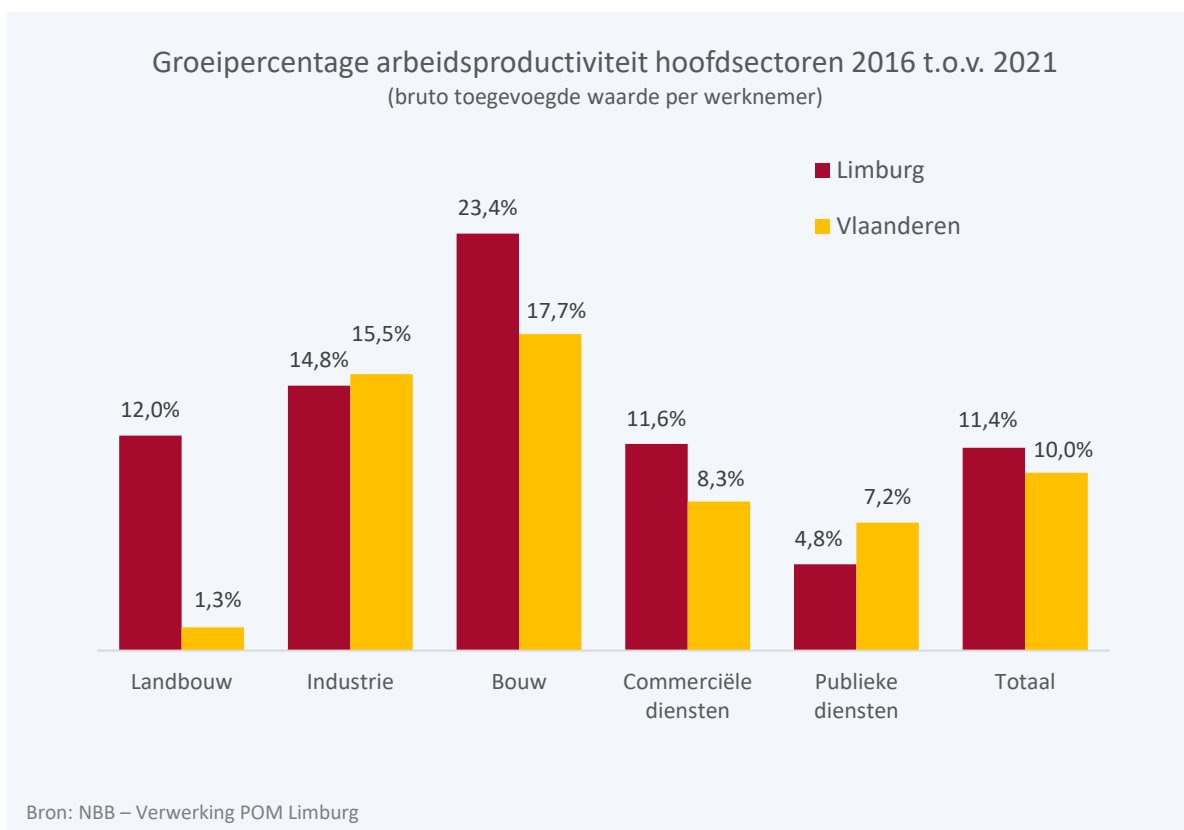
Enkel in de **publieke diensten** is het verschil tussen Limburg en Vlaanderen nog kleiner (2,4%). Met een gemiddelde arbeidsproductiviteit van zowat 61.500 euro in Limburg en 63.000 euro in Vlaanderen scoren de publieke diensten wel veruit de laagste arbeidsproductiviteit van de 5 hoofdsectoren. Niet geheel onlogisch gezien de bruto toegevoegde waarde in deze sector hoofdzakelijk berekend wordt op basis van de lonen.

In elke hoofdsector scoort Limburg dus een lagere arbeidsproductiviteit dan gemiddeld in Vlaanderen. En het verschil is nog het grootst in de **landbouw**. In Limburg is deze sector goed voor een toegevoegde waarde van 72.000 euro per werknemer. In Vlaanderen is dat 107.000 euro, ofwel een verschil van 32,7%. De reden van deze kloof ligt voornamelijk in de arbeidsintensieve fruitteelt die in Limburg prominent aanwezig is en waar veel handen en dus

werknemers nodig zijn. De toegevoegde waarde die gecreëerd wordt in de fruitteelt wordt hierdoor gedeeld door een groter aantal werknemers dan bijvoorbeeld in de veeteelt, waardoor de arbeidsproductiviteit in de fruitteelt lager komt te liggen.

Arbeidsproductiviteit in de bouw groeit sterk

Ten opzichte van 2016 was de Limburgse arbeidsproductiviteit gemiddeld met 11,4% gestegen in 2021. In Vlaanderen was de groei iets lager (+10,0%). Zowel in Limburg als in Vlaanderen steeg de arbeidsproductiviteit het sterkst in de bouwsector, waarbij de groei in Limburg nog significant hoger was dan die in Vlaanderen (+23,4% t.o.v. +17,7%). Standaardisering, nieuwe technologieën en hogere kosten liggen aan de basis van deze straffe stijgingen. Ook in de commerciële diensten en vooral in de landbouw was de Limburgse groei groter dan de Vlaamse. De groei van de arbeidsproductiviteit in de industrie werd voornamelijk gerealiseerd in de laatste (corona)jaren, toen de kostprijs van een groot aantal producten verhoogde.

4.1.3.2 Arbeidsproductiviteit het hoogst in vastgoed en energie, telecom is sterkste stijger

Bruto toegevoegde waarde per werknemer in 2021	Alle bedragen in euro		% -evolutie '16-'21		% aandeel btw in Limburgse btw
	Limburg	Vlaanderen	Limburg	Vlaanderen	
Exploitatie van en handel in onroerend goed	1.912.645	2.056.813	-15,5%	+6,9%	9,9%
Energie	347.953	443.629	+23,2%	+30,3%	1,8%
Informatica-, elektronische en optische producten	303.333	144.963	+6,6%	+5,7%	1,1%
Adviesbureaus, architecten en ingenieurs	273.037	263.487	-9,8%	-3,3%	9,0%
Telecommunicatie	210.095	356.798	+39,8%	+42,1%	0,4%
Vervaardiging van chemische producten	181.499	227.875	+16,6%	+6,7%	2,3%
Reclamewezen en marktonderzoek	177.488	139.315	+32,3%	+7,3%	0,8%
Financiële activiteiten en verzekeringen	166.886	215.724	+18,0%	+28,1%	2,3%
Uitgeverijen, audiovisuele diensten en uitzendingen	139.840	163.955	+17,0%	+11,6%	0,3%
Winning van delfstoffen	131.731	117.694	+25,0%	-27,4%	0,0%
Informatica- en informatiediensten	124.749	143.536	+11,9%	+8,3%	1,8%
Distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering	116.229	136.446	-9,0%	+8,5%	0,9%
Bouwnijverheid	110.559	120.116	+23,4%	+17,7%	7,7%
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	108.980	132.945	+2,4%	+5,3%	0,9%
Metaalnijverheid, exclusief machines en apparaten	108.897	121.561	+31,7%	+37,3%	4,1%
Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten	104.348	451.160	+24,1%	+31,7%	0,0%
Kunst, amusement en recreatie	101.689	95.457	-8,7%	-6,5%	0,6%
Rubber- en kunststoffenindustrie	100.977	108.327	+19,7%	+14,4%	2,8%
Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen	93.750	105.271	+11,6%	+4,6%	12,1%
Vervaardiging van elektrische apparatuur	91.390	78.603	+28,4%	+9,4%	0,4%
Overige diensten	82.272	84.834	+18,5%	+15,6%	1,0%
Vervoer en opslag	81.663	91.149	+11,1%	+1,0%	5,6%
Vervaardiging van voedingsmiddelen, dranken en tabaksproducten	79.978	97.798	+12,9%	+3,5%	2,1%
Vervaardiging van transportmiddelen	79.042	71.871	-19,8%	-4,2%	0,9%
Onderwijs	73.730	75.269	+8,0%	+9,2%	7,5%
Menselijke gezondheidszorg	73.472	72.703	-8,8%	-2,1%	4,7%
Meubel- en overige industrie, beheer machines	73.436	91.050	+14,1%	+10,7%	0,8%
Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen	72.789	73.415	+15,3%	+16,1%	6,3%
Landbouw, bosbouw en visserij	72.000	107.020	+12,0%	+1,3%	1,2%
Vervaardiging van textiel, kleding, leer en producten van leer	71.287	73.396	+12,6%	+4,5%	0,1%
Hout-, papierindustrie en drukkerijen	69.821	93.814	-18,2%	+11,5%	0,7%
Verschaffen van accommodatie en maaltijden	56.838	60.399	-1,7%	-6,7%	1,7%
Administratieve en ondersteunende diensten	38.457	51.623	+12,9%	+6,2%	4,8%
Maatschappelijke dienstverlening	33.123	34.596	+14,1%	+10,0%	3,2%
Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied	14.333	120.400	-68,1%	+5,8%	0,0%
Huishoudens als werkgever of producent voor eigen gebruik	13.944	12.410	+14,3%	+5,5%	0,2%
Vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten	/	372.022	/	-0,9%	0,0%
Totale Limburgse arbeidsproductiviteit (per werknemer)	93.989	109.417	+11,4%	+10,0%	100,0%

Bron: NBB – Verwerking POM Limburg

Arbeidsproductiviteit in productie van elektronische apparaten dubbel zo hoog dan in Vlaanderen

In Limburg en Vlaanderen is de sector ‘exploitatie van en handel in onroerend goed’ de meest arbeidsproductieve sector. Gezien de waarde van vastgoed kan hier gemakkelijker een hoge toegevoegde waarde gerealiseerd worden met een klein aantal werknemers. Daarnaast voeren de energiesector en de ‘vervaardiging van informatica-, elektronische en optische producten’ de lijst in Limburg aan. Opvallend is dat deze laatste sector – in Limburg goed voor ongeveer 303.000 euro toegevoegde waarde per werknemer – pas op de tiende plaats staat in Vlaanderen (een verschil van ongeveer 160.000 euro per werknemer met Limburg, ofwel meer dan de helft minder).

De arbeidsproductiviteit in de energiesector groeide de afgelopen jaren sterk, zowel in Limburg als in Vlaanderen. Dit komt omdat de sterk stijgende energieprijzen de toegevoegde waarde in deze sector de hoogte instuwden, terwijl het aantal werknemers in de sector in veel kleinere mate toenam.

Merkwaardig is ook dat de op één na productiefste sector in Vlaanderen, ‘de vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten’, slechts op de zestiende plaats komt in Limburg. In Vlaanderen presteerde een werknemer in deze sector ruim 340.000 euro meer toegevoegde waarde dan in Limburg. Eerder stelden we al dat deze sector in Vlaanderen goed is voor 2,3% van de totale toegevoegde

waarde, terwijl ze in Limburg verwaarloosbaar is. De sector die in Vlaanderen de vierde grootste arbeidsproductiviteit realiseert – vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten – is in Limburg zelfs helemaal afwezig.

De vierde belangrijkste sector op het vlak van arbeidsproductiviteit in Limburg is de sector van de ‘adviesbureaus, architecten en ingenieurs’. Ondanks een sterkere daling van de productiviteit in vergelijking met 2016, verwezenlijkt een Limburgse werknemer hier nog steeds meer toegevoegde waarde dan gemiddeld in Vlaanderen. Op de vijfde plek staat de telecom-

municatie, een kleine sector in termen van toegevoegde waarde, maar wel één met de sterkste productiviteitsgroei in Limburg. Tot slot kent de zesde sector in Limburg – de chemiesector – in vergelijking met 2016 een

sterkere groei dan in Vlaanderen, maar presteerde een Limburgse werknemer in 2021 toch nog steeds ruim 46.000 euro minder bruto toegevoegde waarde dan een Vlaamse.

Maatschappelijke dienstverlening: lage arbeidsproductiviteit maar groot maatschappelijk belang

Van de grotere sectoren was de productiviteit in Limburg en Vlaanderen het laagst in de maatschappelijke dienstverlening (33.123 euro), maar die sector dient in de eerste plaats een ander, maatschappelijk belang. Ook de administratieve en ondersteunende diensten (38.457 euro) en de horeca (56.838 euro)⁴ scoorden zowel in Limburg als in Vlaanderen een eerder matige arbeidsproductiviteit.

“De sector die in Vlaanderen de vierde grootste arbeidsproductiviteit realiseert – vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten – is in Limburg helemaal afwezig.”

⁴ Zie ook bijlage 3: arbeidsproductiviteit van alle Vlaamse provincies

Sterkst stijgende sectoren op vlak van arbeidsproductiviteit 2016 – 2021 (bruto toegevoegde waarde per werknemer)				
Limburg			Vlaanderen	
Telecommunicatie	+39,8%		Telecommunicatie	+42,1%
Reclamewezen en marktonderzoek	+32,3%		Metaalnijverheid, exclusief machines en apparaten	+37,3%
Metaalnijverheid, exclusief machines en apparaten	+31,7%		Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten	+31,7%
Vervaardiging van elektrische apparatuur	+28,4%		Energie	+30,3%
Winning van delfstoffen	+25,0%		Financiële activiteiten en verzekeringen	+28,1%
Sterkst dalende sectoren op vlak van arbeidsproductiviteit 2016 – 2021 (bruto toegevoegde waarde per werknemer)				
Limburg			Vlaanderen	
Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied	-68,1%		Winning van delfstoffen	-27,4%
Vervaardiging van transportmiddelen	-19,8%		Verschaffen van accommodatie en maaltijden	-6,7%
Hout-, papierindustrie en drukkerijen	-18,2%		Kunst, amusement en recreatie	-6,5%
Exploitatie van en handel in onroerend goed	-15,5%		Vervaardiging van transportmiddelen	-4,2%
Adviesbureaus, architecten en ingenieurs	-9,8%		Adviesbureaus, architecten en ingenieurs	-3,3%
Bron: NBB – Verwerking POM Limburg				

Sterkste productiviteitsstijging in telecommunicatie, reclamector en metaalsector

In Limburg nam de arbeidsproductiviteit in vergelijking met 2016 het sterkst toe in de telecommunicatie (+39,8%). Ook in Vlaanderen verwezenlijkte deze sector de sterkste groei (+42,1%). In de sector 'reclamewezen en marktonderzoek' steeg de arbeidsproductiviteit in Limburg met bijna een derde. Deze sectoren hebben weliswaar een kleiner aandeel in de toegevoegde waarde van Limburg, maar ze konden toch mooie groeicijfers voorleggen.

Van de grotere sectoren in Limburg (met een bijdrage van minstens 1% aan de totale bruto toegevoegde waarde) nam de arbeidsproductiviteit in vergelijking met 2016 het sterkst toe in

de metaalnijverheid (+31,7%). Vooral in de coronajaren 2020 en 2021 ging de productiviteit in de sector er fors op vooruit. In Vlaanderen was de stijging overigens nog net iets sterker dan in Limburg.

Na de metaalnijverheid volgden in Limburg de bouwsector (+23,4% t.o.v. 2016) en de energie-sector (+23,2%). In Vlaanderen kent de farmaceutische sector de op twee na sterkste stijging (+31,7%) ten opzichte van 2016.

Automobiel en houtindustrie moeten aan productiviteit inleveren

Naast de in Limburg zwak vertegenwoordigde wetenschappelijke sector daalde de Limburgse productiviteit in vijf jaar tijd ook in de

automobielsector (-19,8%) en de houtindustrie (-18,2%). Voor de automobielsector was dat – zij het in mindere mate – ook het geval in Vlaanderen (-4,2%), maar de productiviteit in de hout- en papiernijverheid ging er in Vlaanderen wel vrij sterk op vooruit (+ 11,5%).

Van de grotere sectoren inzake toegevoegde waarde kende de vastgoedsector in Limburg de sterkste daling (-15,5%). In Vlaanderen boekte deze sector wel nog een lichte vooruitgang (+6,9%). Ook de arbeidsproductiviteit bij de sector ‘adviesbureaus, architecten en ingenieurs’ ging er de afgelopen vijf jaar op achteruit. In Limburg nog beduidend sterker dan in Vlaanderen (-9,8% vs. -3,3%).

In 28 van de 37 sectoren ligt de arbeidsproductiviteit lager dan in Vlaanderen

Het verschil in arbeidsproductiviteit tussen Limburg en Vlaanderen is het grootst in de sector van de vervaardiging van informatica- en elektronica producten. In het voordeel van Limburg, want daar wordt in deze sector dubbel zoveel toegevoegde waarde per werknemer gecreëerd dan gemiddeld in Vlaanderen. In nog acht andere sectoren scoort Limburg beter dan Vlaanderen. Daarbij o.a. de reclamesector, de automobielnijverheid, de recreatiesector, de adviesbureaus en de menselijke gezondheidszorg. Om een voorbeeld te noemen: een Limburgse werknemer in de automobielnijverheid realiseerde in 2021 10% meer toegevoegde waarde dan een Vlaamse collega. Opvallend is dat twee jaar eerder, voor corona, de

“In 2021 realiseerde een Limburgse werknemer in de automobielnijverheid 10% meer toegevoegde waarde dan een Vlaamse collega, voor corona was dat nog 18% minder.”

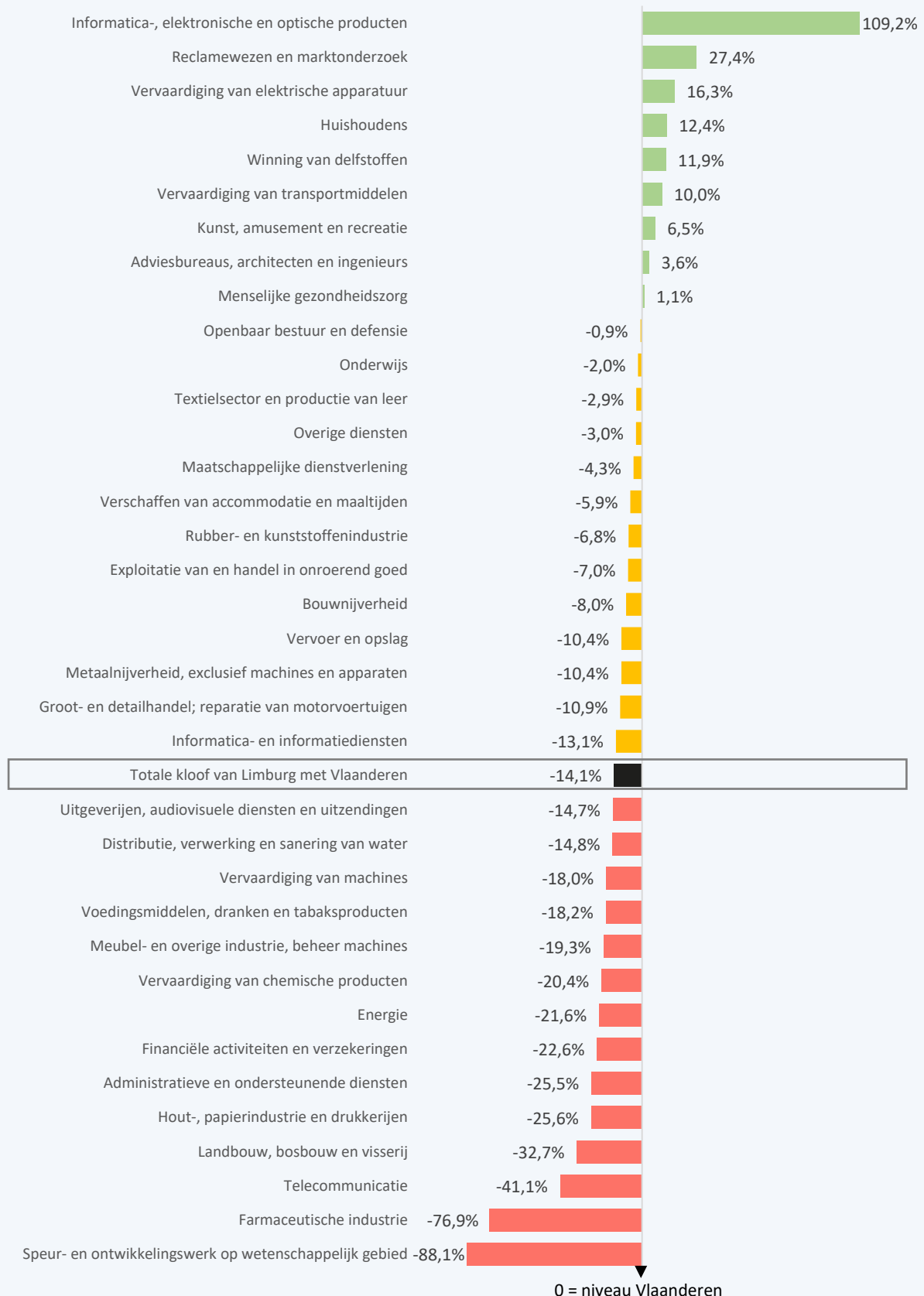
arbeidsproductiviteit in de Limburgse automobielnijverheid nog ruim 18% lager lag dan in de Vlaamse.

Dat wil meteen ook zeggen dat in 28 van de 37 beschouwde sectoren Limburg minder productief is dan Vlaanderen. De olieraffinaderijen zijn volledig afwezig in Limburg dus uiteraard doet Limburg het daarin slechter, maar ook in sectoren die wel vestigingen hebben in de provincie kan het verschil soms hoog oplopen. Dat is bijvoorbeeld het geval in de wetenschappelijke en farmaceutische sector, waarin de Limburgse arbeidsproductiviteit meer dan 75% lager ligt dan de Vlaamse. Deze sectoren zijn in Limburg weliswaar slechts beperkt in omvang.

Maar ook bepaalde sectoren met een grotere bijdrage aan de totale toegevoegde waarde van Limburg kenden een vrij aanzienlijke productiviteitsachterstand op Vlaanderen. Zo was de Limburgse handel, de sector die het meeste toegevoegde waarde genereert, bijna 11% minder productief dan haar Vlaamse tegenhanger. Toch wist Limburg in deze sector, net als in o.a. de logistiek, de afgelopen jaren een behoorlijk deel van haar achterstand goed te maken. In de administratieve en ondersteunende diensten liep het arbeidsproductiviteitsverschil tussen Limburg en Vlaanderen

in 2021 op tot meer dan 25%. Andere sectoren van enige omvang met een grote productiviteitskloof op Vlaanderen waren de landbouw (-32,7%), de financiële sector (-22,6%), de energiesector (-21,6%) en de chemische industrie (-20,4%).

Arbeidsproductiviteitsverschil tussen Limburg en Vlaanderen in 2021 (bruto toegevoegde waarde per werknemer)

Opmerking: In Limburg is geen activiteit in de sector 'vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten'
Bron: NBB – Verwerking POM Limburg

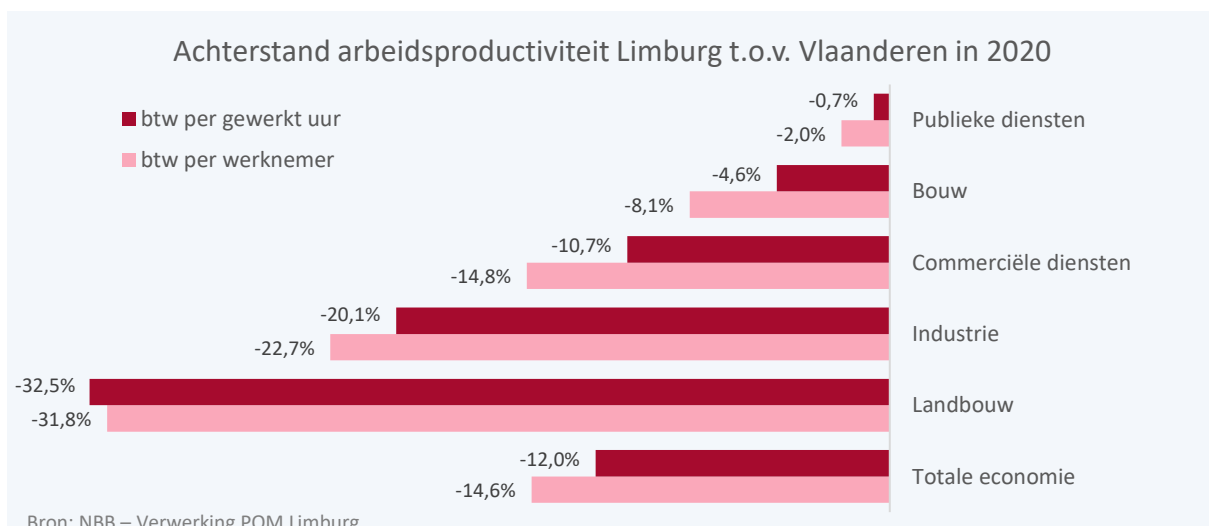
4.2 Arbeidsproductiviteit per gewerkt uur: een iets genuanceerder beeld

Tot hiertoe bekeken we de arbeidsproductiviteit als maatstaf voor de economische output die door een werknemer wordt gecreëerd. We kunnen de bruto toegevoegde waarde echter niet alleen afzetten ten opzichte van het aantal werknemers dat eraan bijdraagt, maar ook ten opzichte van de arbeidstijd of het aantal uren dat nodig is om deze output te realiseren. De analyse verschuift dan van arbeidsproductiviteit als een bedrag aan bruto toegevoegde waarde per werknemer, naar een bedrag per gewerkt uur (arbeidsvolume). De arbeidsproductiviteit per werknemer houdt immers geen rekening met de hoeveelheid arbeidstijd die nodig is om de verworven output te behalen. De arbeidsproductiviteit per uur geeft hier wel een zicht op en meet in die zin ook in hoeverre de arbeidstijd efficiënt wordt ingezet. Beide invalshoeken zijn interessant maar kunnen de resultaten wel anders kleuren, bijvoorbeeld doordat in bepaalde sectoren vaker deeltijds wordt gewerkt dan in andere.

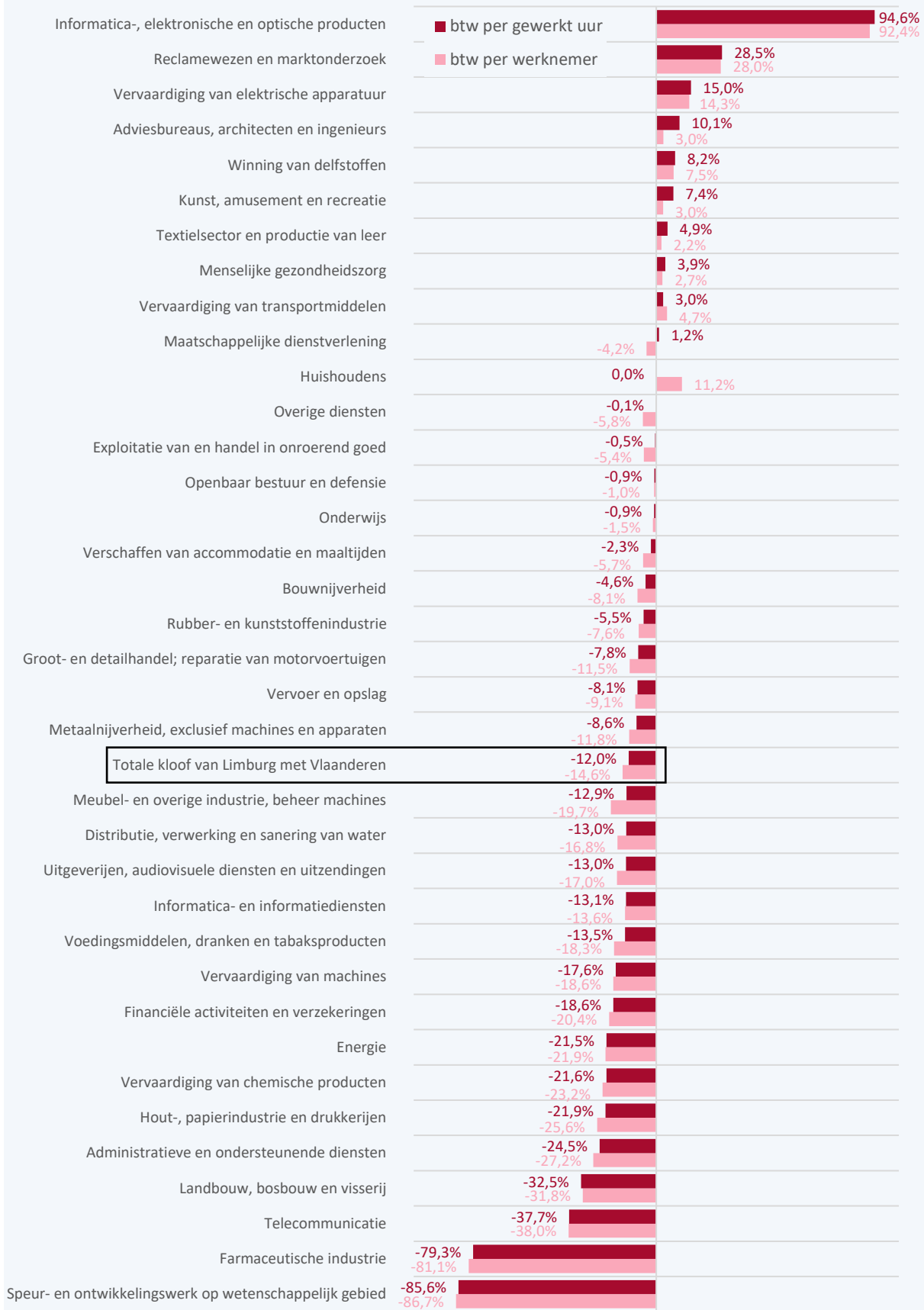
Opnieuw maken we gebruik van de Regionale Rekeningen zoals gerapporteerd door de Nationale Bank van België. Bij de opmaak van dit rapport waren de cijfers over het arbeidsvolume (aantal gewerkte uren) echter nog niet beschikbaar voor 2021. Daarom bevat deze analyse de cijfers voor 2020.

Limburgse achterstand wordt iets kleiner

Zoals eerder gesteld is er in Limburg een aanzienlijke achterstand in de arbeidsproductiviteit per werknemer ten opzichte van het gemiddelde in Vlaanderen. De arbeidsproductiviteit per gewerkt uur nuanceert die achterstand gedeeltelijk. In 2020 realiseerde een Limburgse werknemer *per uur* 12,0% minder bruto toegevoegde waarde dan in Vlaanderen. Dit terwijl Limburg in datzelfde jaar 14,6% minder bruto toegevoegde waarde *per werknemer* realiseerde. In absolute aantallen realiseerde een Limburgse werknemer per uur een bruto toegevoegde waarde van 65,9 euro en een Vlaamse werknemer 74,8 euro, een verschil van nagenoeg 9 euro. Dat het verschil per uur verhoudingsgewijs kleiner is dan dat per werknemer wordt in grote mate verklaard doordat het gemiddeld aantal arbeidsuren per werknemer lager ligt in Limburg dan in Vlaanderen (op jaarbasis een verschil van 40 uren per werknemer). Dat betekent dus dat er in Limburg verhoudingsgewijs meer deeltijds wordt gewerkt en dat er veel bedrijvigheid is in sectoren met veel deeltijdse arbeid zoals bijvoorbeeld handel, onderwijs, ondersteunende diensten (bv. sector van de dienstencheques), gezondheidszorg, maatschappelijke diensten of horeca.

Achterstand arbeidsproductiviteit Limburg t.o.v. Vlaanderen in 2020

Opmerking: In Limburg is geen activiteit in de sector 'vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten'
Bron: NBB – Verwerking POM Limburg

Bruto toegevoegde waarde per gewerkt uur anno 2020	Alle bedragen in euro		% -evolutive '15-'20		% -aandeel in Limburgse btw 2020
	Limburg	Vlaanderen	Limburg	Vlaanderen	
Exploitatie van en handel in onroerend goed	1.501,7	1.509,7	-8,9%	+8,9%	10,3%
Energie	190,0	242,1	+3,1%	+13,7%	1,7%
Adviesbureaus, architecten en ingenieurs	188,0	170,8	-4,8%	-2,0%	9,2%
Informatica-, elektronische en optische producten	169,9	87,3	-17,2%	+7,7%	0,9%
Telecommunicatie	130,4	209,3	+23,9%	+39,9%	0,4%
Financiële activiteiten en verzekeringen	112,0	137,7	+19,2%	+27,1%	2,5%
Reclamewezen en marktonderzoek	108,3	84,3	+24,3%	+0,1%	0,7%
Vervaardiging van chemische producten	100,0	127,5	+3,9%	-5,4%	2,2%
Uitgeverijen, audiovisuele diensten en uitzendingen	88,2	101,5	+12,6%	+15,5%	0,3%
Kunst, amusement en recreatie	74,9	69,7	+10,9%	+5,3%	0,5%
Winning van delfstoffen	74,1	68,5	+15,1%	-28,0%	0,0%
Informatica- en informatiediensten	72,7	83,7	+10,6%	+11,0%	1,7%
Distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering	72,4	83,2	-8,2%	+8,8%	0,9%
Bouwnijverheid	69,8	73,2	+20,2%	+14,6%	7,6%
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	66,6	80,8	+24,6%	+1,6%	1,0%
Onderwijs	64,6	65,2	+13,5%	+14,1%	8,0%
Overige diensten	63,2	63,3	+18,0%	+18,9%	1,0%
Rubber- en kunststoffenindustrie	63,0	66,7	+13,9%	+17,4%	2,8%
Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen	62,3	67,5	+9,7%	+6,2%	11,6%
Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten	60,6	292,6	-15,8%	+41,6%	0,0%
Metaalnijverheid, exclusief machines en apparaten	57,1	62,5	+12,0%	+13,6%	3,3%
Vervaardiging van elektrische apparatuur	57,1	49,6	+19,0%	-0,9%	0,4%
Menselijke gezondheidszorg	55,8	53,7	-15,9%	-8,5%	4,9%
Vervaardiging van voedingsmiddelen, dranken en tabaksproducten	55,6	64,2	+8,9%	+2,8%	2,1%
Vervoer en opslag	54,5	59,3	+10,7%	+0,9%	5,7%
Vervaardiging van transportmiddelen	54,4	52,8	-12,7%	+5,3%	1,0%
Vervaardiging van textiel, kleding, leer en producten van leer	52,6	50,2	+25,5%	+5,0%	0,1%
Meubel- en overige industrie, beheer machines	51,5	59,1	+18,5%	+14,5%	0,9%
Verschaffen van accommodatie en maaltijden	46,6	47,7	-2,9%	-2,0%	1,4%
Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen	44,4	44,8	+15,4%	+15,9%	6,5%
Hout-, papierindustrie en drukkerijen	44,3	56,7	-18,8%	+7,0%	0,7%
Landbouw, bosbouw en visserij	43,9	65,0	+10,1%	-2,7%	1,4%
Administratieve en ondersteunende diensten	29,3	38,8	+16,2%	+13,5%	4,8%
Maatschappelijke dienstverlening	29,2	28,9	+16,2%	+11,2%	3,3%
Huishoudens als werkgever of producent voor eigen gebruik	9,7	9,7	+12,6%	+12,6%	0,2%
Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied	8,3	57,6	-58,6%	-15,3%	0,0%
Vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten	/	150,4	/	-31,6%	/
Totale Limburgse arbeidsproductiviteit (per gewerkt uur)	65,9	74,8	+10,1%	+10,3%	100,0%

Bron: NBB – Verwerking POM Limburg

Bouw en commerciële diensten dichter bij Vlaamse gemiddelde

Op uitzondering van de landbouw is in alle hoofdsectoren de productiviteitsachterstand van Limburg op Vlaanderen kleiner per gewerkt uur dan per werknemer. Het grootste verschil zit in de commerciële diensten. Hier presteerde een Limburgse werknemer in 2020 bijna 15% minder toegevoegde waarde dan een Vlaamse, maar per uur werd er ongeveer 11% minder gerealiseerd. Ook

in de bouw was de Limburgse productiviteitsachterstand heel wat kleiner per gewerkt uur dan per werk-

nemer (-4,6% t.o.v. -8,1%). In de publieke diensten scoort Limburg per uur zelfs een nagenoeg even hoge productiviteit als Vlaanderen. Enkel in de landbouw was de achterstand op Vlaanderen groter. Zo realiseerde de Limburgse landbouw in 2020 32,5% minder toegevoegde waarde per uur dan gemiddeld in Vlaanderen. Per werknemer was die achterstand nog 31,8%. Een werknemer in de Limburgse landbouw presteerde in 2022 dan ook zo'n 20 uren meer dan gemiddeld in Vlaanderen.

Meer deeltijds werk in Limburg

Uit de analyse van de productiviteit per gewerkt uur voor de meer gedetailleerde sectoren blijkt dat voor bijna alle sectoren de productiviteitsachterstand op Vlaanderen is verkleind of de voorsprong is vergroot ten opzichte van de productiviteit per werknemer (zie figuur vorige pagina). Zo realiseerde in 2020 de Limburgse adviesbureaus voor bedrijven 10,1% meer toegevoegde waarde per gewerkt uur dan gemiddeld in Vlaanderen. Per werknemer was die voorsprong nog 3,0%. Daarnaast was in enkele sectoren een productiviteitsachterstand per werknemer een productiviteitsvoorsprong per gewerkt uur. Zo verwezenlijkte een werknemer in de maatschappelijke dienst-

verlening in Limburg 4,2% minder toegevoegde waarde dan in Vlaanderen, maar wel 1,2% meer toegevoegde waarde per gewerkt uur. In de voedingssector is de productiviteitsachterstand dan weer kleiner per gewerkt uur dan per werknemer (respectievelijk -13,5% en -18,3%). Ook in de Limburgse handel verkleinde de achterstand op Vlaanderen. Zo presteerde een werknemer in 2020 11,5% minder toegevoegde waarde dan een Vlaamse werknemer. Per gewerkt uur was die achterstand

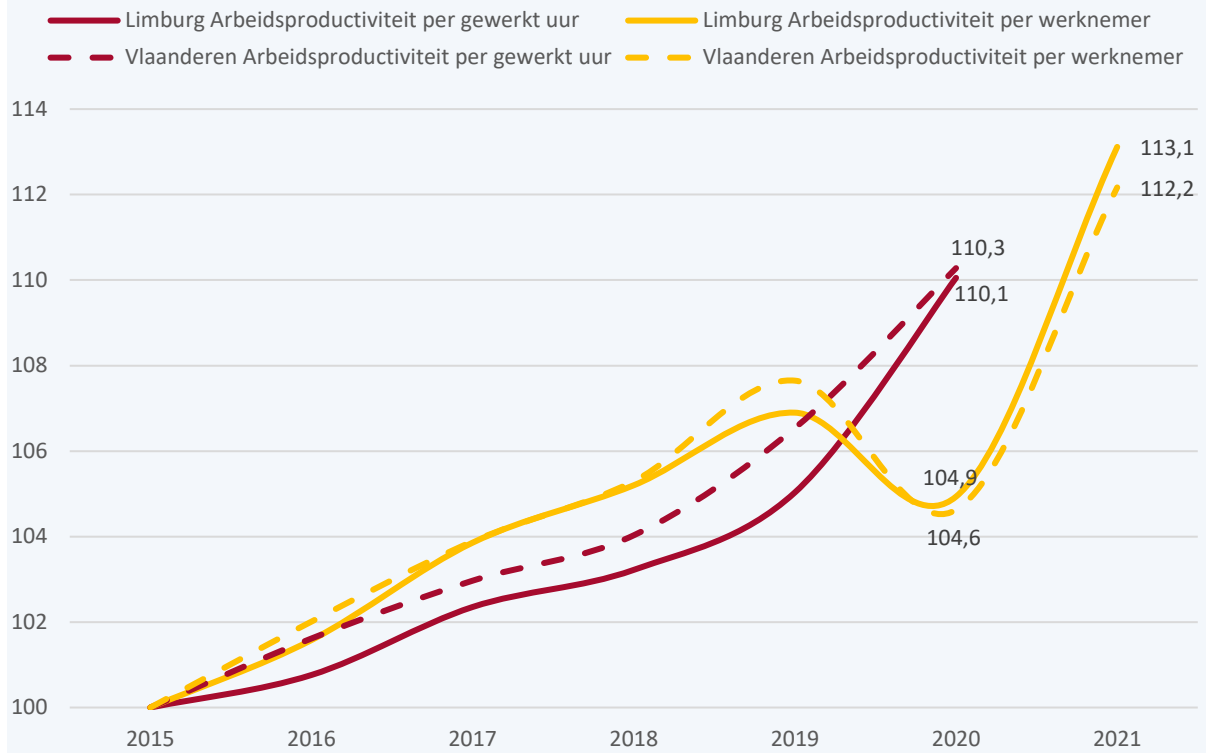
nog gelijk aan 7,8%. Binnen deze sectoren wordt er in Limburg vaker deeltijds gewerkt dan in Vlaanderen. Hierdoor

wordt relatief gezien de toegevoegde waarde binnen de sector met minder uren per persoon gerealiseerd waardoor de kloof ten opzichte van Vlaanderen verkleint.

Arbeidsvolume viel sterk terug tijdens corona

Terwijl het aantal werknemers in het coronajaar 2020 nagenoeg stabiel bleef, daalde het aantal gewerkte uren wel fors t.o.v. het jaar ervoor (-6,6% in Limburg). Dit vooral omdat zeer vaak werd teruggevallen op de regeling van tijdelijke werkloosheid wegens corona. Bovendien was die daling sterker dan de gemiddelde afname van de bruto toegevoegde waarde (-2,1%). Dat is meteen de reden waarom de arbeidsproductiviteit op basis van het aantal gewerkte uren in 2020 nog fors steeg, terwijl de productiviteit op basis van aantal werknemers een vrij sterke terugval kende (zie figuur op volgende pagina). Nochtans was de productiviteit per werknemer in de periode 2015-2019 sterker gestegen dan die per gewerkt uur. Dat wijst erop dat het aantal gewerkte uren in die periode sterker toenam dan het aantal werknemers.

Evolutie arbeidsproductiviteit in Limburg en Vlaanderen (indices, 2015 = 100)

Bron: NBB - Verwerking: POM Limburg

5 BBP per inwoner: achterstand wordt kleiner

Het bruto binnenlands product (bbp) is de marktwaarde van alle goederen en diensten die in een land of regio gedurende een bepaalde periode (meestal een jaar) worden geproduceerd. Het is dus eigenlijk de som van alle toegevoegde waarde met verrekening van productgebonden belastingen en subsidies. Evoluties in het bbp per inwoner worden als een belangrijke graadmeter gezien voor de ontwikkeling van de welvaart van een regio of land.

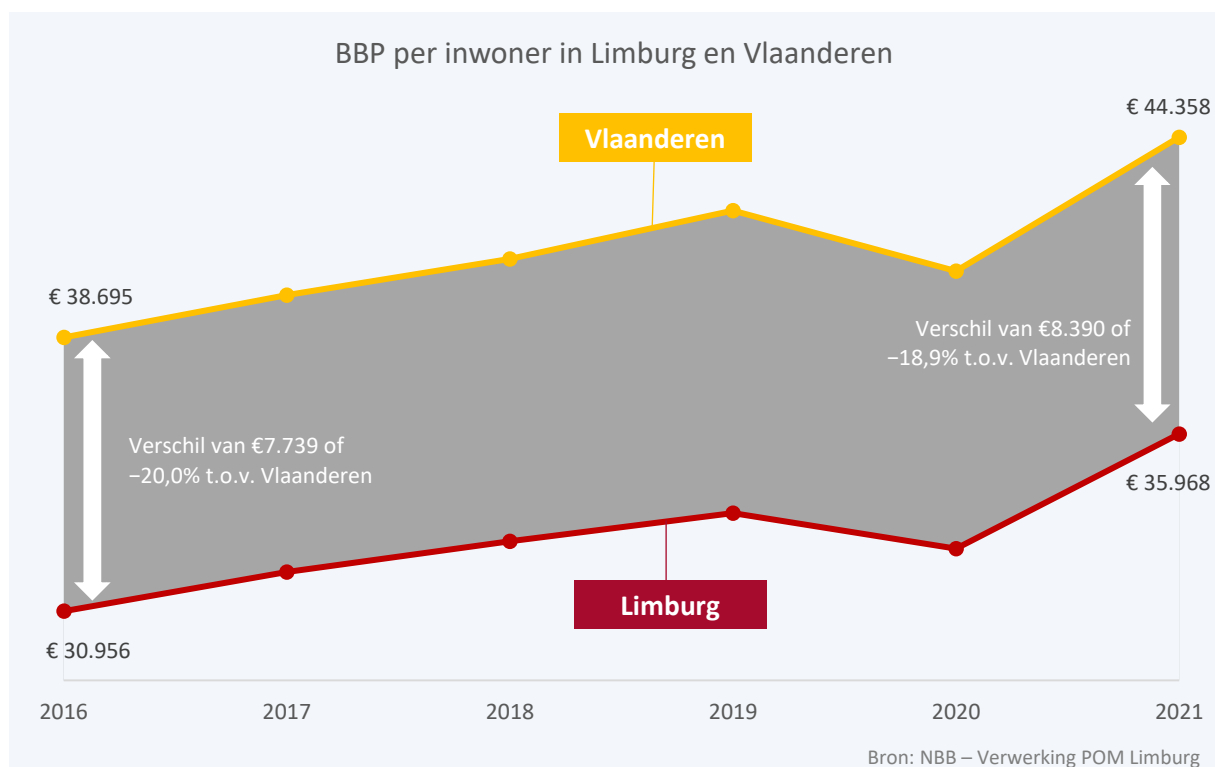
Limburg realiseerde in 2021 een bbp van 31,8 miljard euro en was hiermee goed voor 10,7% van het totale Vlaamse bbp. Gedeeld door het aantal inwoners van de provincie komt dit op een bedrag van 35.968 euro. Dat is het laagste bbp per inwoner van alle provincies en bijna 19% lager dan het Vlaamse gemiddelde. Het verschil met de op één na laagste provincie (Oost-Vlaanderen) bedraagt bijna 4.500 euro. In Antwerpen werd het hoogste bbp per inwoner gerealiseerd. In vergelijking met 2016 was het bbp per inwoner in Limburg in 2021 met 16,2% toegenomen. Deze stijging was de op

één na sterkste stijging van alle Vlaamse provincies. Enkel West-Vlaanderen deed nog beter (+17,5%). Gemiddeld in Vlaanderen was de groei gelijk aan 14,6%. De forsere groei in Limburg heeft ervoor gezorgd dat de achterstand op Vlaanderen is verkleind (van -20,0% in 2016 naar -18,9% in 2021). Vooral in Vlaams-Brabant bleef de groei achter op de andere Vlaamse provincies.

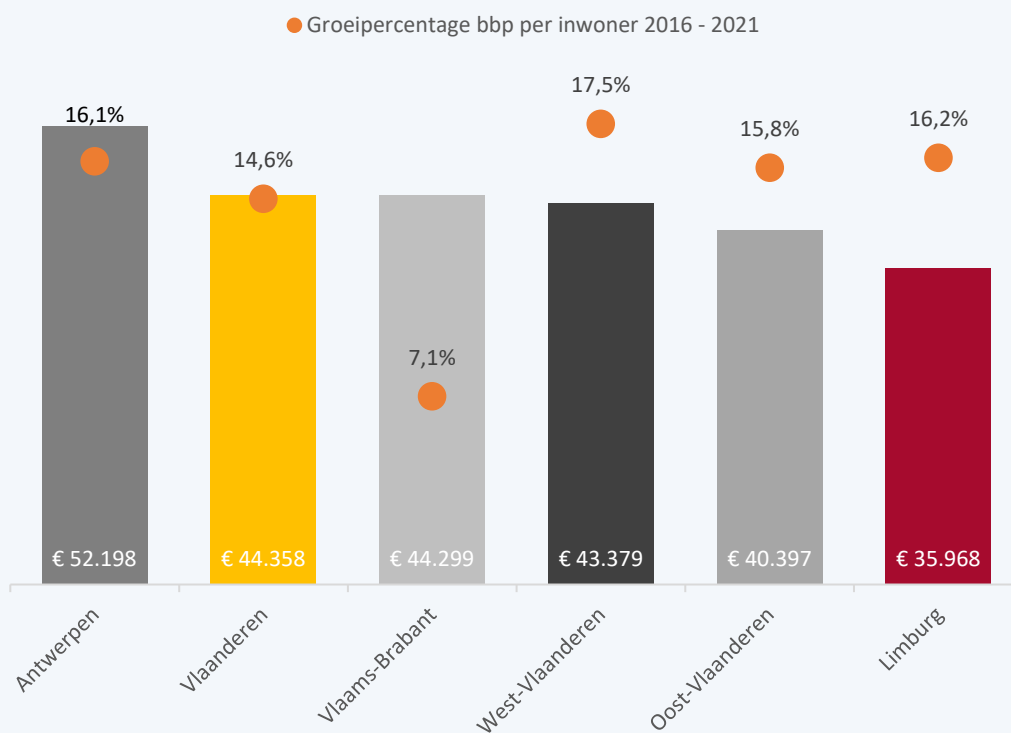
Van de drie Limburgse arrondissementen heeft het

arrondissement Hasselt het hoogste bbp per inwoner (43.495 euro in 2021), op ruime afstand gevolgd door het arrondissement Maaseik (32.057 euro) en het arrondissement Tongeren (25.341 euro). Tongeren is daarmee zelfs laatste van alle Vlaamse arrondissementen. De sterkste stijging van het bbp per inwoner tussen 2016 en 2021 was binnen Limburg voor het arrondissement Maaseik (+24,2%) waar de toename fors sterker was dan gemiddeld in Limburg (en Vlaanderen). De arrondissementen Hasselt (+14,6%) en Tongeren (+13,4%) kenden een tragere groei.

“In Limburg wordt gemiddeld 19% minder welvaart gecreëerd dan in Vlaanderen.”

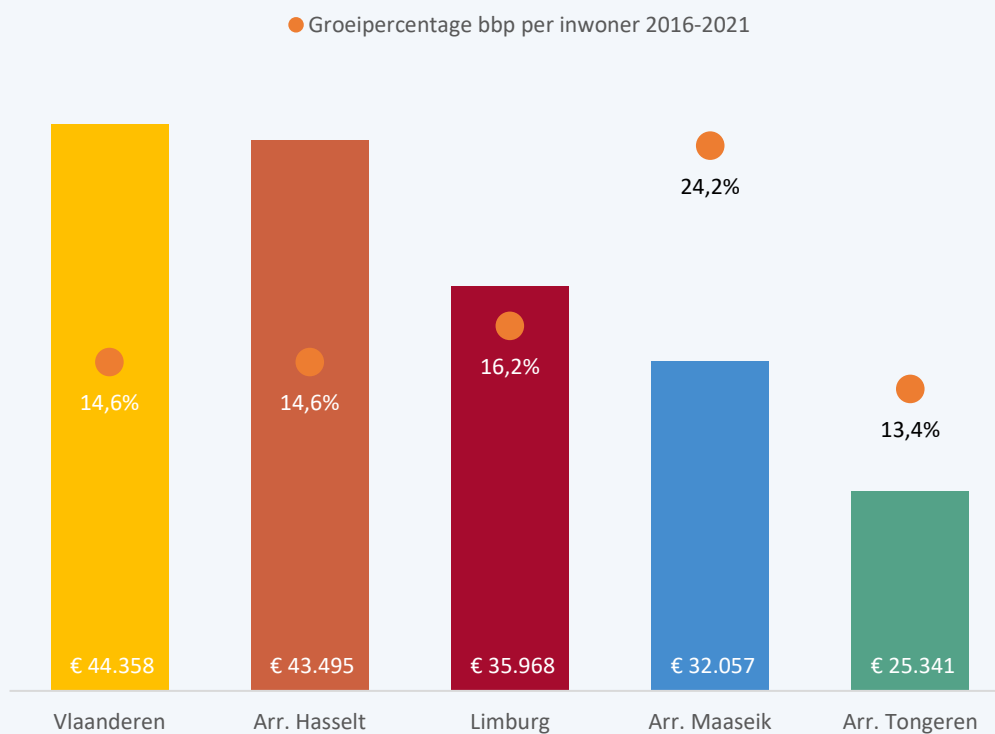

BBP per inwoner in de Vlaamse provincies in 2021

Bron: NBB – Verwerking POM Limburg

BBP per inwoner in de Limburgse arrondissementen

Bron: NBB – Verwerking POM Limburg

Rank	Land	Regio	BBP per inwoner in 2021 (in euro)	%-evolutie 2016-2021
1	DK	Hovedstaden	77.100	21,4%
2	SE	Stockholm	71.700	9,1%
3	DE	Oberbayern	62.800	13,2%
4	NL	Utrecht	61.100	21,2%
5	FI	Helsinki-Uusimaa	57.900	11,1%
6	DE	Stuttgart	55.000	11,3%
7	BE	Prov. Antwerpen	52.100	16,0%
8	DE	Braunschweig	50.500	8,8%
9	NL	Noord-Brabant	50.100	19,9%
10	DE	Tübingen	47.200	14,3%
11	DE	Karlsruhe	47.100	12,4%
12	DE	Köln	44.500	10,7%
13	BE	Prov. Vlaams-Brabant	44.200	7,0%
14	NL	Limburg (NL)	44.000	19,9%
15	SE	Sydsverige	44.000	9,7%
16	DE	Düsseldorf	43.800	12,6%
17	SE	Norra Mellansverige	41.600	10,9%
18	DE	Hannover	41.100	12,3%
19	FI	Länsi-Suomi	40.600	16,0%
20	FI	Etelä-Suomi	40.200	15,5%
21	DE	Arnsberg	37.000	13,1%
22	DE	Saarland	36.600	6,4%
23	DE	Münster	36.400	15,9%
24	BE	Prov. Limburg (BE)	35.800	15,9%
25	FR	Provence-Alpes-Côte d'Azur	35.100	12,5%
26	DE	Dresden	34.300	17,9%
27	FR	Alsace	33.300	7,8%
28	DE	Trier	33.100	13,0%
29	FR	Midi-Pyrénées	31.700	3,6%
30	BE	Prov. Liège	31.100	15,6%
31	FR	Nord-Pas-de-Calais	30.000	11,1%
32	BE	Prov. Namur	29.300	13,6%
33	MT	Malta	28.900	25,1%
34	BE	Prov. Hainaut	27.300	14,2%
35	ES	La Rioja	27.300	6,6%
36	FR	Picardie	26.700	8,1%
37	FR	Lorraine	26.700	8,5%
38	ES	Illes Balears	24.900	-4,6%
		Europese Unie (27)	32.400	14,9%
		België	43.300	13,9%
		Vlaams Gewest	44.300	14,8%

Opmerking: Eurostat hanteert voor de Belgische provincies voorlopige cijfers van 2021 waardoor deze aantallen licht afwijken van de eerder in deze publicatie opgenomen cijfers

Bron: Eurostat – Verwerking POM Limburg

Limburg boven Europees gemiddelde maar onder Euregionaal

Het Limburgse bruto binnenlands product per inwoner ligt ruim 10 % hoger dan het Europees gemiddelde. Vooral een aantal Oost- en Zuid-Europese landen halen dat gemiddelde wat omlaag. De vergelijking met de omliggende regio's zet de Limburgse score in een ander perspectief. Op uitzondering van Luik scoren alle regio's binnen de Euregio een hoger bbp per inwoner dan Limburg. Zo doen de Nederlandse buurprovincies Noord-Brabant en Limburg het respectievelijk 40% en 23% beter dan Belgisch Limburg.

In de KPI's van SALKturbo, het economisch actieplan voor Limburg, wordt de provincie vergeleken met een zorgvuldige selectie van 37 benchmarkregio's. In die lijst (zie tabel) neemt Limburg in 2021 plaats 24 van de 38 in. In vergelijking met 2016 ging Limburg er één plaatsje op vooruit. Limburg moet de meeste Scandinavische, Duitse en Nederlandse benchmarkregio's laten voorgaan en scoort op haar beurt beter dan de Franse en Spaanse regio's. Koploper in de lijst is de Deense regio rond de hoofdstad Kopenhagen, dat de afgelopen jaren de koppositie wist over te nemen van het Zweedse Stockholm. Kopenhagen huisvest een aantal belangrijke digitale groeibedrijven en andere bloeiende clusters van gespecialiseerde technologische kennis. Algemeen kunnen we stellen dat de meest competitieve regio's van Europa (RCI 2022) ook het hoogste bbp per inwoner behalen.

6 Besluit: nieuw record verkleint achterstand, maar kloof blijft groot

De Limburgse economie presteerde de afgelopen jaren meer dan behoorlijk, zeker gezien het roet dat corona in het economische water gooide. Zowel de bruto toegevoegde waarde als de arbeidsproductiviteit kenden tussen 2016 en 2021 in Limburg een betere evolutie dan gemiddeld in Vlaanderen. Mede hierdoor weet Limburg een deel van haar achterstand t.o.v. Vlaanderen weg te werken. Toch blijft de achterstand groot en liggen er voor Limburg nog kansen om de kloof, zeker in bepaalde sectoren, nog verder te dichten.

Mede gestuwd door stijgende verkoopprijzen realiseerde Limburg in 2021 een recordbedrag van 28,3 miljard euro bruto toegevoegde waarde. Dat is 4,4 miljard euro meer dan 5 jaar eerder, ofwel een toename met 18,3%. Ook in Vlaanderen was er sprake van een recordbedrag, al was de stijging net iets beperkter (+17,5%). Vooral tijdens corona toonde Limburg een sterkere veerkracht. In 2020 was er weliswaar een terugval, maar Limburg wist de schade beter te beperken dan het Vlaamse gemiddelde. En in 2021 was de economische heropleving in Limburg net iets sterker dan in Vlaanderen. Binnen Vlaanderen werd de provincie Vlaams-Brabant op economisch vlak het zwaarst getroffen door corona.

Op sectorniveau genereerde de commerciële diensten, met hoofdzakelijk de handel, in 2021 zowel in Vlaanderen als in Limburg de meeste toegevoegde waarde. Verhoudingsgewijs dragen de bouw en de openbare sector in Limburg meer bij aan de toegevoegde waarde dan in Vlaanderen. Het omgekeerde is het geval bij de commerciële diensten. De industrie is zowel in Limburg als in Vlaanderen goed voor net geen vijfde van de totale toegevoegde waarde. Van alle grotere sectoren kenden de informatica- en informatiediensten de sterkste groei in Limburg. Een ook op het vlak van de productie van informatica- en elektronische apparaten scoort Limburg goed, met een aandeel van maar liefst 30% in de totale toegevoegde waarde binnen

deze sector in Vlaanderen. Minder is het gesteld met de farmaceutische sector in Limburg. De sector is in Vlaanderen de sterkste stijger terwijl die in Limburg nagenoeg afwezig is.

De ondervertegenwoordiging van een aantal hoogproductieve sectoren – zoals de farmaceutische en petrochemische sector – in Limburg verklaart deels de achterstand in arbeidsproductiviteit die ook in 2021 nog steeds vrij aanzienlijk is tussen Limburg en Vlaanderen. Of je de toegevoegde waarde nu berekent per werknemer of per uur, het verschil loopt op tot resp. 14% en 12%. Maar er is ook goed nieuws, want na een jarenlange stabilisering van het verschil, is Limburg er de afgelopen jaren in geslaagd om de achterstand wat te verkleinen.

Limburg loopt in productiviteitsachterstand het meest achter op Vlaanderen in de wetenschappelijke en farmaceutische sector. De grootste voorsprong behaalt het in de vervaardiging van informatica- en elektronische producten. Ook in de reclamesector, de automobielenijverheid en de zorg is de arbeidsproductiviteit in Limburg hoger dan in Vlaanderen. In totaal scoort Limburg in slechts 9 van de 37 beschouwde sectoren een hogere arbeidsproductiviteit dan Vlaanderen. Opvallend is dat van de grotere sectoren de metaalnijverheid in Limburg de sterkste groei kende in vergelijking met 2016. Ook de bouwsector wist zich aardig te verbeteren.

De creatie van bruto toegevoegde waarde heeft een rechtstreekse invloed op het bruto binnenlands product (bbp) van een regio. Per inwoner berekend, geeft die indicator een indicatie van de welvaartscreatie. In Limburg ligt het bbp per inwoner 19% onder het Vlaamse gemiddelde. Ook in Euregionaal opzicht loopt Limburg achter. Hefbomen en acties die inzetten op de creatie van meer groei en toegevoegde waarde in Limburg zijn dus absoluut nodig om de welvaart in de provincie te versterken.

Bijlage 1: Indeling van de hoofdsectoren

Hoofdsector	Secties NACEBEL 2008
Landbouw	Landbouw, bosbouw en visserij (AA = 01,02,03)
Bouw	Bouwnijverheid (FF = 41,42,43)
Industrie	<p>Winning van delfstoffen (BB = 05,06,07,08,09)</p> <p>Vervaardiging van voedingsmiddelen, dranken en tabaksproducten (CA = 10,11,12)</p> <p>Vervaardiging van textiel, kleding, leer en producten van leer (CB = 13,14,15)</p> <p>Houtindustrie, vervaardiging van papier en papierwaren, drukkerijen (CC = 16,17,18)</p> <p>Vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten (CD = 19)</p> <p>Vervaardiging van chemische producten (CE = 20)</p> <p>Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten (CF = 21)</p> <p>Vervaardiging van producten van rubber en kunststof en van anderen niet-metaalhoudende minerale producten (CG = 22,23)</p> <p>Vervaardiging van metalen in primaire vorm en van producten van metaal, exclusief machines en apparaten (CH = 24,25)</p> <p>Vervaardiging van informaticaproducten en van elektronische en optische producten (CI = 26)</p> <p>Vervaardiging van elektrische apparatuur (CJ = 27)</p> <p>Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g. (CK = 28)</p> <p>Vervaardiging van transportmiddelen (CL = 29,30)</p> <p>Vervaardiging van meubelen en overige industrie, reparatie en installatie van machines en apparaten (CM = 31,32,33)</p> <p>Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht (DD = 35)</p> <p>Distributie van water, afval- en afvalwaterbeheer en sanering (EE = 36,37,38,39)</p>
Commerciële diensten	<p>Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen (GG = 45,46,47)</p> <p>Vervoer en opslag (HH = 49,50,51,52,53)</p> <p>Verschaffen van accommodatie en maaltijden (II = 55,56)</p> <p>Uitgeverijen, audiovisuele diensten en uitzendingen (JA = 58,59,60)</p> <p>Telecommunicatie (JB = 61)</p> <p>Informaticadiensten en dienstverlenende activiteiten op gebied van informatie (JC = 62,63)</p> <p>Financiële activiteiten en verzekeringen (KK = 64,65,66)</p> <p>Exploitatie van en handel in onroerend goed (LL = 68)</p> <p>Rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening, hoofdkantoren, adviesbureaus, architecten en ingenieurs; technische testen en toetsen (MA = 69,70,71)</p> <p>Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied (MB = 72)</p> <p>Reclamewezen en marktonderzoek; overige gespecialiseerde wetenschappelijke en technische activiteiten (MC = 73,74,75)</p> <p>Administratieve en ondersteunende diensten (NN = 77,78,79,80,81,82)</p>
Publieke diensten	<p>Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen (OO = 84)</p> <p>Onderwijs (PP = 85)</p> <p>Menselijke gezondheidszorg (QA = 86)</p> <p>Maatschappelijke dienstverlening (QB = 87,88)</p> <p>Kunst, amusement en recreatie (RR = 90,91,92,93)</p> <p>Overige diensten (SS = 94,95,96)</p> <p>Huishoudens als werkgever; niet-gedifferentieerde productie van goederen en diensten door huishoudens voor eigen gebruik (TT = 97,98)</p>

Bijlage 2: Arbeidsproductiviteit per sector in de Vlaamse provincies in 2021

Bruto toegevoegde waarde per werknemer	Limburg	Antwerpen	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen	Vlaams Gewest
Exploitatie van en handel in onroerend goed	€ 1.912.645	€ 1.831.752	€ 2.013.582	€ 3.244.319	€ 1.876.887	€ 2.056.813
Energie	€ 347.953	€ 359.589	€ 277.090	€ 953.360	€ 872.956	€ 443.629
Informatica-, elektronische en optische producten	€ 303.333	€ 146.154	€ 118.186	€ 92.842	€ 111.711	€ 144.963
Adviesbureaus, architecten en ingenieurs	€ 273.037	€ 254.706	€ 263.918	€ 237.834	€ 324.041	€ 263.487
Telecommunicatie	€ 210.095	€ 487.643	€ 221.499	€ 260.185	€ 176.106	€ 356.798
Vervaardiging van chemische producten	€ 181.499	€ 238.559	€ 268.424	€ 205.974	€ 146.015	€ 227.875
Reclamewezen en marktonderzoek	€ 177.488	€ 143.010	€ 156.673	€ 110.183	€ 180.987	€ 139.315
Financiële activiteiten en verzekeringen	€ 166.886	€ 231.996	€ 194.569	€ 258.808	€ 178.189	€ 215.724
Uitgeverijen, audiovisuele diensten en uitzendingen	€ 139.840	€ 177.539	€ 193.621	€ 171.159	€ 107.011	€ 163.955
Winning van delfstoffen	€ 131.731	€ 109.740	€ 124.096	€ 400.000	€ 100.000	€ 117.694
Informatica- en informatiediensten	€ 124.749	€ 140.020	€ 139.220	€ 155.767	€ 141.991	€ 143.536
Distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering	€ 116.229	€ 149.285	€ 144.022	€ 111.834	€ 127.028	€ 136.446
Bouwnijverheid	€ 110.559	€ 108.494	€ 119.775	€ 145.699	€ 131.739	€ 120.116
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g.	€ 108.980	€ 197.655	€ 105.932	€ 103.610	€ 107.641	€ 132.945
Metaalnijverheid, exclusief machines en apparaten	€ 108.897	€ 130.701	€ 134.516	€ 105.853	€ 112.103	€ 121.561
Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten	€ 104.348	€ 478.095	€ 144.767	€ 190.094	€ 0	€ 451.160
Kunst, amusement en recreatie	€ 101.689	€ 77.423	€ 104.181	€ 84.410	€ 118.564	€ 95.457
Rubber- en kunststoffenindustrie	€ 100.977	€ 103.135	€ 118.923	€ 119.393	€ 106.076	€ 108.327
Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen	€ 93.750	€ 111.231	€ 103.360	€ 103.313	€ 107.666	€ 105.271
Vervaardiging van elektrische apparatuur	€ 91.390	€ 72.910	€ 85.748	€ 119.548	€ 49.439	€ 78.603
Overige diensten	€ 82.272	€ 78.410	€ 83.927	€ 93.359	€ 92.234	€ 84.834
Vervoer en opslag	€ 81.663	€ 103.637	€ 96.600	€ 67.778	€ 91.054	€ 91.149
Vervaardiging van voedingsmiddelen, dranken en tabaksproducten	€ 79.978	€ 102.852	€ 94.953	€ 110.276	€ 96.888	€ 97.798
Vervaardiging van transportmiddelen	€ 79.042	€ 63.628	€ 73.856	€ 65.079	€ 77.682	€ 71.871
Onderwijs	€ 73.730	€ 73.640	€ 76.003	€ 81.840	€ 71.545	€ 75.269
Menselijke gezondheidszorg	€ 73.472	€ 71.132	€ 72.502	€ 79.646	€ 69.663	€ 72.703
Meubel- en overige industrie, beheer machines	€ 73.436	€ 95.338	€ 86.198	€ 107.378	€ 86.444	€ 91.050
Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen	€ 72.789	€ 75.294	€ 71.898	€ 75.817	€ 70.744	€ 73.415
Landbouw, bosbouw en visserij	€ 72.000	€ 94.383	€ 123.389	€ 74.935	€ 166.352	€ 107.020
Vervaardiging van textiel, kleding, leer en producten van leer	€ 71.287	€ 84.578	€ 66.214	€ 58.470	€ 77.118	€ 73.396
Hout-, papierindustrie en drukkerijen	€ 69.821	€ 89.524	€ 104.299	€ 98.229	€ 95.371	€ 93.814
Verschaffen van accommodatie en maaltijden	€ 56.838	€ 54.212	€ 64.163	€ 50.859	€ 73.897	€ 60.399
Administratieve en ondersteunende diensten	€ 38.457	€ 54.145	€ 42.863	€ 73.649	€ 46.869	€ 51.623
Maatschappelijke dienstverlening	€ 33.123	€ 34.128	€ 35.355	€ 37.096	€ 33.682	€ 34.596
Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied	€ 14.333	€ 284.081	€ 46.496	€ 84.902	€ 72.603	€ 120.400
Huishoudens als werkgever of producent voor eigen gebruik	€ 13.944	€ 12.126	€ 12.169	€ 13.068	€ 11.173	€ 12.410
Vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten	€ 0	€ 319.546	€ 0	€ 577.349	€ 0	€ 372.022
Totale economie	€ 93.989	€ 119.366	€ 103.456	€ 115.829	€ 104.896	€ 109.417

Bron: NBB – Verwerking POM Limburg

www.pomlimburg.be